

KOVÁCS SZABOLCS*

Bányai László a Magyar Népi Szövetségben

Tanulmányom Bányai Lászlónak a Magyar Népi Szövetségben (továbbiakban MNSZ) betöltött szerepével foglalkozik. Bányai fontos, megkerülhetetlen szerepet játszott az MNSZ történetében, ahogy az MNSZ is meghatározó a Bányai-életútban. A címadással is szeretném érzékeltetni, tanulmányomban nem a Magyar Népi Szövetség történetének perspektivikus bemutatására törekszem, a szervezet tevékenységét jobbra a célszemély – és az őt körülvevő vezetőségi tagok szempontjából vizsgálom.

Tanulmányom alapkérdése: hogyan integrálódtak Bányai megnyilvánulásai az MNSZ hivatalos irányvonalaiba? Emellett a teljes munkán átível az a kérdés, melyet nemcsak jelen tanulmány, hanem Bányai László 1945 utáni pályájának kulcskérdéseként azonosítottam: politikai gondolkodásában magyarsága vagy kommunista világszemlélete játszott fontosabb szerepet?¹ Munkámban kronológiai

* A szerző az egr Eszterházy Károly Egyetem Történelem Doktori Iskola doktorandusza. Email: kovacsszabolcs92@gmail.com

¹ Ez a felvetésem némi fogalmi tisztázásra szorul. A magyarságtudat és a kommunista meggyőződés automatikusan nem zárja ki egymást. Erre a legjobb példa Kazinczy János későbbiekben idézendő megnyilvánulása („*a kommunista mozgalomba magyarságom révén kerültem be. Lenin elvei a nemzetiségi kérdéstről győztek meg*”). Nyilvánvaló, hogy a két világháború közötti időszakban a romániai kisebbségek (nem kizárólag a magyar!) számára vonzó volt a marxizmus-leninizmus által közvetített eszme a határok „feloldásáról”. Az általam felvetett kérdés 1945 után vált kulcsfontosságúvá, amikor a hatalmi tényezővé vált Román Kommunista Párt fokozatosan a nemzetállami kiépülés mozgatója lett. A megváltozott körülmények között a kisebbségi közösségekből származó kommunisták komoly dilemma elé kerültek: alávetik magukat a Párt akaratának abban az esetben is, ha az az adott esetben a közösségükre negatív hatással bíró intézkedést hoz – vagy pedig a „pártfegyelmet” megszegve szembeszegülnek a hivatalos irányvonallal, és viselik a retorziók következményeit. Martin Mevius az

választóvonalnak 1947-et, Kurkó Gyárfás eltávolításának dátumát tekintem. Ennek oka, hogy 1947-et követően a szervezet státuszában is mélyreható változások következtek be (mint abban az MNSZ történetével foglalkozó szakirodalom is egyetért), másrészt Kurkó eltávolítását követően Bányai is látványosabb aktivitást fejtett ki az MNSZ élén.

Munkámhoz elsődleges és másodlagos forrásokat egyaránt felhasználtam. A primer források gerincét a bukaresti Központi Levéltár² iratanyaga, azon belül a MADOSZ és MNSZ³ fond képezi. Ez az iratanyag egyaránt tartalmazza a szervezet főbb bizottságainak (elsősorban a Végrehajtó Bizottság és a Százas Intézőbizottság) üléseinek jegyzőkönyveit, az MNSZ szervezeti szabályzatát, valamint a megyei bizottságok jelentéseit. Az ANIC iratanyagát egészíti ki a Politikatörténeti Intézet és Levéltár (PIL) által őrzött Bányai László hagyaték, mely szintén tartalmaz néhány vonatkozó iratot. Fontos azonban kiemelni, hogy a három részre szabdalt Bányai-hagyatékból feltűnő módon hiányoznak a célszemély MNSZ-es tevékenységéhez kapcsolódó anyagok. A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárában (MNL OL) található a *Bányai László iratai* megnevezésű egycsokros iratanyag, mely főként az MNSZ Végrehajtó Bizottsági egyes üléseinek anyagát és a szervezet antiklerikális intézkedésekben való részvételének dokumentumait tartalmazza. Bár az iratanyag az MNSZ története szempontjából kifejezetten fontos, Bányai életútjának feltárásához kevés adalékkal szolgál.

A másodlagos források közül elsősorban a *Világosság*⁴ és a *Népi Egység*⁵ hasábjain közzétett Bányai-cikkeket használtam fel. Ezt egészítették ki a kortársak visszaemlékezései. Az MNSZ történetéhez kapcsolódóan a szervezet tagjai közül csak Balogh Edgárnak⁶ és

Agents of Moscow című munkájában, azt bizonyítja, hogy a nemzettudat és a kommunista mozgalmárság nem zárják ki egymást.

² Arhivele Naționale a României – Arhivele Naționale Istorice Centrale. A továbbiakban: ANR ANIC.

³ ANR ANIC, fond nr. 27. Uniunea Populară Maghiară (M.A.D.O.SZ.) Ez a fond hivatalos megnevezése.

⁴ A Magyar Népi Szövetség hivatalos sajtóorgánuma.

⁵ Szintén a Magyar Népi Szövetséghez kötődő sajtótermék, mely Brassóban jelent meg 1945–1947 között.

⁶ Balogh Edgár: *Férfimunka*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1986.

Katona Szabó Istvánnak⁷ jelentek meg emlékiratai. A memoárokat a Magyar Népi Szövetséghez kapcsolódó szakmunkák keretezik, melyekre a munkámhoz kapcsolódó historiográfiai bevezetőben bővebben is kitérek. Ezek mellett a történeti kontextus megértéséhez szükség volt kifejezetten román nyelvű politikatörténeti szakirodalom beemelésére is. Itt kiemelném Virgiliu Țărău⁸ *Alegeri fără opțiune* című munkáját az 1946. novemberi romániai parlamenti választásokról.

Az egész tanulmányon végigvonul a Román Kommunista Párt 1944–1946 közötti története. Ennek szükségességét két tényezőben látom: egyrészt a Magyar Népi Szövetség tevékenysége nem értékelhető érdemlegesen az RKP-n belül lezajlott folyamatok és kiemelten a frakcióharcok ismertetése nélkül. Másrészt Bányai esetében hangsúlyos szerepet játszik párttagsága, ugyanis – előzetes hipotézisem szerint, melyet munkámban igyekszem bizonyítani – elsődlegesen kommunista párttag volt, és az MNSZ-en belüli tevékenysége teljességgel az aktuális pártvonalnak rendelődött alá. Tanulmányomban kezdetben a kommunista pártion belül lezajlott első frakcióharcot mutatom be, Fóris István pártfőtitkár eltávolítását, az elérhető források tükrében rámutatva Bányai „szenvedő alany” szerepére ezen az „összecsapáson” belül. Hipotézisem szerint az ekkor szerzett tapasztalatok a későbbiekben nem csak az MNSZ-ben betöltött szerepére, hanem teljes későbbi életútjára kihatással voltak. Ezt követően ismertetem Bányai 1944–1946 közötti tevékenységét az MNSZ alelnökeként. Ugyanakkor a szervezet tevékenységébe csak annyira igyekszem belemélyedni, amennyire azt a szöveg könnyebb érthetősége feltétlenül megköveteli. A tanulmány – főként terjedelmi okokból – az 1946-os választásokkal zárul.

Bányai László életútja

Bányai László a 20. századi erdélyi magyar baloldali mozgalmak egyik kulcsfontosságú szereplőjének tekinthető. Míg a két világháború közötti időszakban és a II. világháború alatt – illegális kommunistaként és MADOSZ főtitkárként – viszonylag marginális

7 Katona Szabó István: *A nagy remények kora*. I–II. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1990.

8 Egyetemi tanár Kolozsváron, korábban a CNSAS munkatársa.

szereplőnek számított, addig 1945 után kulcsfontosságú szereplője volt a romániai magyarság szocialista Romániába történő integrációjának, és az 1950-es évek végéig a korszak politikai életében meghatározó személynek számított. Bányai kétségtelenül egy korántsem szokványos életpályát futott be. Bár az az irányvonal, amelyet követett, 1989 után megbukott (sőt, fia, Bányai Péter szerint élete vége felé még ő maga is kiábrándult a szocializmus eszmeköréből),⁹ az kétségtelen, hogy Bányai néhány évtizedig olyan pozíciókat töltött be, melyekben némileg irányítója is volt a román nemzetiségpolitikának. Ebből kifolyólag tevékenységének feltérképezése egyben a korszak megismeréséhez is elengedhetetlen.

A későbbi politikus 1907. november 17-én látta meg a napvilágot a Hunyad vármegyéhez tartozó Körösbányán. Apai ágon német felmenői voltak, ükapja, Baumgarten Sebastian a 18. században költözött Stájerországból Nagyágra. Édesanyja Székelyföldről származott, Csíkszentkirályról. Az ifjú Bányai világnézetére két elem nyomta rá kezdetben bélyegét: egyrészt már gyermekkorában megtapasztalta a kisebbségi létet egy döntően román többségű közegben. Ez is hozzájárulhatott, hogy soha nem volt nacionalista, természetesen volt számára a románsággal való együttélés, és később fogékonyvá vált a transzilván eszmekörre, majd kommunista aktivistaként is a románsággal való békés együttélés fontosságát hangsúlyozta. Másrészt szülei révén kezdetben a római katolikus intézményrendszerben haladt előre, és sokáig hithű katolikus volt. Rövid kolozsvári, kalocsai és csíkszeredai kitérőt követően Gyulafehérváron végezte el az iskoláit, majd az Erdélyi Római-Katolikus Státus által biztosított ösztöndíjból Grenoble-ba és Párizsba ment külföldi tanulmányútra. Ez az 1927–1930 közötti időszak sorsfordító az életében, amennyiben különféle impulzusok révén – a Francia Kommunista Párt kiáltványainak olvasása, a marxista teoretikusokkal (elsősorban Marx, Engels és Plehanov) való

⁹ Bányai Péter szerint apja a következőképpen számolt le a nézetrendszerrel, melyben 40 éven keresztül vakon hitt: „*A kommunizmus nem gondolkodásforma, hanem vakhit; a kommunista lemond az önálló gondolkodásról, és mindazt, ami ellentmond dogmáinak és kliséinek, ösztönösen és gépiesen félrenyomja és elsöpri az útjából. Ahhoz, hogy valaki hithű kommunistából újra normális, egészséges emberré váljék, rendkívüli szellemi és erkölcsi erőfeszítésre van szüksége.*” Bányai Péter: *Az eredeti demokráciától a maffia-állam felé?* Kolozsvár: Koinónia Kiadó, 2005. 26.

megismerkedés, Eisenstein *Patyomkin páncélos* című filmjének megtekintése, illetve az Ilja Ehrenburggal való párizsi kávézgatásnak köszönhetően¹⁰ – az addig mélyen katolikus fiatalember világszemlélete fokozatosan a szélsőbaloldali eszmék irányába mozdult el.

Majláth püspök 1930-ban a csíkszeredai Római Katolikus Gimnáziumba helyezte francia tanárnak, melyet ő mintegy száműzetésnek tekintett. Baumgarten László 1933-ban került kapcsolatba a romániai illegális kommunista mozgalommal Csíkszeredában előbb enokatestvére, Mayer László, majd Berkovics Bernát megyei titkár révén. 1933-ban Berkovics megbízásából kommunista propagandaanyagokat vitt magával egy brassói útjára, de letartóztatta a helyi Siguranța. A csíkszeredai törvényszéken lefolytatott perben ugyan előbb felmentették,¹¹ de a csíkszeredai gimnázium igazgatójának, Papp János közbenjárására kirúgták állásából.¹² 1935-től a MADOSZ vezetőségi tagja, majd titkára lett Kolozsváron, ugyanebben az évben megnősült, Gerő Margit francia nyelv- és irodalomszakos tanárt véve feleségül, akivel beléptek a Kommunisták Romániai Pártjába, majd illegális pártszemináriumokon vett részt. 1940-ben, a II. bécsi döntést követően pártutasításra elhagyta Kolozsvárt, 1940-ben rövid ideig Temesváron, 1940–1942 között Brassóban, 1942-től pedig egészen 1944 októberéig ismét Temesváron volt vezető illegális pártaktivista, itt érte a szovjet csapatok bevonulása.¹³

1944 őszétől kezdődött Bányai karrierjének tényleges felívelése. 1945-ben kinevezték a Magyar Népi Szövetség alelnökének, mely tisztséget (egy 1946–1947 közötti kisebb szünettel) egészen a szervezet önfelszámolásáig, 1953-ig betöltötte. Ezzel párhuzamosan,

¹⁰ Bányai László: *Válaszúton*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1980. 29--34.

¹¹ ANR ANIC, Fond nr. 96, Vol. IV. Ítélet Baumgarten László ügyében, 1933. Másodfokon 1938-ban a marosvásárhelyi ítélőtábla 2 év felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte.

¹² Ráday Levéltár, C/188. IV. Bányai László levelezése: Papp János levele Majláth Gusztáv Károly püspökhöz a letartóztatott Bányai László ügyében. Csíkszereda, 1933. október 6. és A Bányai felfüggesztését elrendelő gyulefahérvári római-katolikus igazgatótanács táviratának szövege (d.n.).

¹³ Molnár Gusztáv interjúja Bányai Lászlóval, Jakabffy Elemér Alapítvány, Kolozsvár.

1945–1946 között a kolozsvári népbíróság köztudósa volt.¹⁴ 1951-ben kinevezték Nicolae Popescu-Doreanu közoktatásügyi miniszter helyettesévé, feladatuként a Romániában élő nemzetiségek (nem kizárólag a magyar) közoktatásának fejlesztését határozták meg.¹⁵ 1952–1956 között a kolozsvári Bolyai Egyetem rektoraként tevékenykedett, majd 1956 novemberében ismét a nemzetiségi oktatással foglalkozó miniszterhelyettségévé nevezték ki. A forradalmat követő repressziós hullám azonban Bányai karrierjét is derékba törte. 1959-ben elbocsátották, és „lefokozták” a Nicolae Iorga Történeti Intézet aligazgatójává. E beosztásából 1967-ben saját kérésére felmentették,¹⁶ ezt követően a bukaresti C. I. Parhon Egyetemen volt óraadó tanár és 1974-ben a Román Akadémia levelező tagjává választották. Egyben 1968-ban az RKP-n belül létrehozott Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának intézőbizottságának (büro) is tagja lett.¹⁷ 1981. június 3-án hunyt el Bukarestben.

Frakcióharcok a KRP-ben. Támadások a bánági pártszervezet ellen

Az 1944. augusztus 23-i államcsíny Temesváron érte Bányai Lászlót, aki ekkor egyrészt a Kommunisták Romániai Pártja bánági tartományi titkársági tagjaként a propaganda ügyeivel foglalkozott, másrészt az 1944 tavaszán ismét életre hívott MADOSZ szervezését

¹⁴ Bányai volt az egyetlen magyar köztudós, amennyiben nem számoljuk a magyar anyanyelvű, de zsidó identitású Paul-Pollák Endrét. A köztudós kifejezés a román acuzator public tükörfordítása, mely a magyar néppügyész kifejezésnek felel meg. A korabeli sajtó azonban teljességgel átvette ezt a kifejezést, így én is ezt használom.

¹⁵ Politikatörténeti Intézet Levéltára (PIL), 923. fond, Bányai László hagyaték. F.5. Nicolae Popescu-Doreanu miniszter rendelete, 1951. július 25. Ennek megfelelően Bányai foglalkozott a tatár, török, szlovák, német, lengyel, szerb, orosz (lipován) és ukrán anyanyelvi oktatás ügyeivel is.

¹⁶ Csíki Székely Múzeum Bányai László hagyaték (továbbiakban CSSZM BLH), G. Tudománypolitikai működése. 2/u. Bányai László kérelme az Akadémia Történeti Intézetében betöltött aligazgatói tisztségéből való felmentésével, valamint nyugdíjazásával kapcsolatban.

¹⁷ Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája, 1965–1974*. I. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 54.

végezte.¹⁸ Az államcsínyt követően az addig illegálisan szerveződő kommunisták a város (és az ország) politikai életének alakítóivá váltak, ez Temesváron abban nyilvánult meg, hogy az átállást követő napokban felvették a kapcsolatot a Nemzeti Parasztpárt (PNȚ) helyi vezetőivel és a Magyar Népközösség¹⁹ együttműködni hajlandó elemeivel.²⁰ 1944. augusztus 23-án komoly szervezeti változások történtek a tartományi pártsejt élén, részben ez magyarázza azt a tényt is, hogy Bányai rövidesen Brassóba került, majd hazatérhetett Kolozsvárra.

A szervezeti változások legfőbb mozgatórugója a KRP-n belül kibontakozó frakcióharc volt. A kommunista mozgalmon belüli, egymással vetélkedő frakciók létrejötte még a két világháború közötti időszakra nyúlik vissza, de a II. világháború alatt vált igazán hangsúlyossá. 1944 elejére gyakorlatilag három erőközpont jött létre a román kommunista mozgalmon belül: a hivatalos pártvezetés Bukarestben, mely a magyar (barcasági csángó) származású Fóris István személye körül szerveződött, az országban szétszórtan tevékenykedő kommunista sejtek jobbára ennek a pártközpontnak rendelték alá.²¹ A pártközponttal szemben pozicionálta magát egy

¹⁸ PIL, 923. fond, *Bányai László hagyaték*. F2, Jelentés a MADOSZ temesvári működéséről 1944. augusztus 23-tól október 1-ig. 1. o.

¹⁹ A Magyar Népközösséget 1938-ban hozták létre, amikor II. Károly király felszámolta a többpártrendszer. A második bécsi döntést követően Dél-Erdélyben továbbra is a helyi magyarság fő érdekképviselői szerve volt. Első elnöke gróf Bánffy Miklós volt, majd a bécsi döntés után – mivel Bánffy északon maradt – Gyárfás Elemér vette át a helyét.

²⁰ Bányai visszaemlékezései szerint a temesvári népközösségi vezetők közül Takács Lajos volt az egyetlen, aki már a háború alatt vállalta a kapcsolatot a kommunista párttal; ő az államcsíny után belépett a MADOSZ-ba is, majd a Magyar Népi Szövetség egyik elnökségi tagja lett (Molnár Gusztáv interjúja Bányai Lászlóval, Kisebbségkutató Intézet Archívuma, Kolozsvár).

²¹ Működő pártsejt ekkor Bukaresten kívül csak a Bánságban (Temesváron és Resicabányán) és Brassóban volt (Molnár Gusztáv interjúja Balogh Edgárral és Bányai Lászlóval, Kisebbségkutató Intézet Archívuma, Kolozsvár, Lönhárt Tamás: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist* [A Magyar Népi Szövetség a kommunista rendszer kiépítésének időszakában]. Kolozsvár, Editura Argonaut, 2008. 156.). Bányai visszaemlékezése szerint a brassói pártsejt 1942-től gyakorlatilag beszüntette a tevékenységét 1944-es újjáalakulásáig (Interjú Bányai Lászlóval). A Siguranța 1941–1944 között több tartóztatást is foganatosított állítólagos kommunisták ellen Belényesen, Aradon, Nagyszébenben, Gyulafehérváron, Temesváron és Déván, legkevesebb 88

másik kommunista frakció, mely a doftanai és karánsebesi börtönökben jött létre, vezéralakjává pedig az 1933-as griviței sztrájk miatt börtönbe zárt ambiciózus villanyszerelő, Gheorghe Gheorghiu-Dej vált. Ezt a két erőközpontot egészítette ki a harmadik, mely külföldön, a moszkvai Komintern²² központ körül szerveződött. A Komintern román osztagjának vezetése a sztálini „nagy tisztogatás” idején jelentős mértékben átalakult.²³ 1944 elejére a frakció két legfontosabb képviselője Luka László és Ana Pauker voltak, akik 1944 végén a Vörös Hadsereg nyomában tértek haza. Ebből az erőteljes megosztottságból kifolyólag az RKP Gheorghiu-Dej főtitkársága alatt mindvégig az „ostromlott erő” állapotában volt, Vladimir Tismăneanu erre a jelenségre a „bizantinizmus” kifejezést használja.²⁴ A kitűnően taktikázó Gheorghiu-Dej 1945–1957 között négy alternatív hatalmi csoportosulást számolt fel, melyek veszélyt jelenthettek főtitkári pozíciójára.²⁵

A párton belüli frakcióharc első megnyilvánulására még az átállást megelőzően sor került. A Gheorghiu-Dej körül létrejött „börtönfrakció” már 1943-tól konspirált Főris megbuktatására. Dej

személyt véve őrizetbe (Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj, továbbiakban SJANC, *Fondul Tribunalul Poporului* [Népbíróság fond], Dos. 22/1946. 116–134.).

²² Ezt 1943-ban felszámolták, de tagjai továbbra is Moszkvában töltöttek be különféle hivatalos tisztségeket.

²³ A „csisztának” (tisztogatásnak) 19 romániai kommunista esett áldozatául. Közülük is kiemelkedik Marcel Pauker (Ana Pauker férje), Alexandru Dobrogeanu-Gherea és Imre Aladár, valamint a pártfőtitkári tisztséget 1924–1927 között betöltő Köblös Elek (Tismăneanu, Vladimir: *Stalinism pentru eternitate* [Sztálinizmus örökké]. Bukarest, Humanitas, 2003. 102.).

²⁴ Tismăneanu, 2003. 234. Az idézett történész olvasatában a bizantinizmus kifejezés a pártvezetésen átívelő intrikákat és a pártfőtitkár labilis pozícióját foglalja magában.

²⁵ 1944-ben eltávolította Főris Istvánt a főtitkári pozícióból, és házi őrizetbe helyezte. Később, 1946-ban parancsára a Securitate későbbi vezetője, Pintilie Bodnarenko egy vasrúddal agyonverte. 1948-ban elérte a komoly hazai illegalista múlttal rendelkező Lucrețiu Pătrășcanu (és 45 korábbi munkatársa) eltávolítását (akit később másodmagával 1954-ben kivégeztek). 1952-től sikerrel lépett fel a Moszkva támogatását elvesztő „moszkovita” frakcióval szemben. Luka Lászlót koncepciói perben elítélték, Ana Paukert házi őrizetbe helyezték, Teohari Georgescu volt belügyminisztert egy állami könyvkiadó élére állították. Végül 1956–1957 között kizárta a pártból Iosif Chișinevskit és Miron Constantinescut, akik korábban megkísérelték Dej leváltását.

munkáját nagymértékben segítette, hogy Fóris nem volt jó szervező, és az aktív pártvezetés helyett jobbára konspiratív lakhelyén megbújva Lenin és Sztálin műveinek elemzésével foglalkozott.²⁶ Inkompetenciája miatt ellentétbe került a pártvezetés több tagjával. Fóris pozícióját különösképp megingatta, amikor 1943-ban a Központi Bizottság két tagját, közeli munkatársait, Teohari Georgescut és Iosif Chişinevskit letartóztatta a Siguranța.²⁷ A karánsebesi börtönben mindketten Dej szövetségeseivé váltak, majd a későbbiekben tevékeny szerepet vállaltak Fóris megbuktatásában. Gheorghe Gheorghiu-Dej és frakciója még a börtönből szervezte meg Fóris eltávolítását. A főtitkárt Emil Bodnăraş tartóztatta le 1944. április 4-én (még az illegalitás alatt) Dej parancsára, aki szabadulása után átvehette a Román Kommunista Párt irányítását.²⁸ A váltást követően azonnal kezdetét vette a Fóris-hoz hű aktivisták háttérbe szorítása vagy teljes marginalizálása.

Az elérhető források nem valószínűsítik, hogy a bánsági pártszervezet vezetői értesültek volna a párhuzamosan zajló frakcióharcokról, amennyiben az átállásig és a német csapatok visszavonulásáig²⁹ kevés kapcsolatuk volt a bukaresti pártközponttal. A bánsági pártszervezet elleni támadás központi szereplője Fóris közeli munkatársa, Kazinczy János³⁰ volt, aki ekkor a

²⁶ Diac, Cristina: *Zorii comunismului în România. Ștefan Foriș, un destin neterminat* [A kommunizmus hajnala Romániában. Fóris István, egy befejezetlen végzet]. Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014. 248.

²⁷ Uo., 297. A Siguranța Statului a két világháború közötti állambiztonsági rendőrség hivatalos megnevezése. 1948-ban felszámolták, és helyét a jóval szélesebb keretek között felállított Securitate vette át. Bányai egyik testvére, Baumgarten Sándor a testület ezredese volt az '50-es években (Molnár Gusztáv interjúja Lakatos Istvánnal).

²⁸ Diac, 2014. 320.

²⁹ 1944. szeptember 12-én a Görögországból átvezényelt 4. „Polizei” SS-hadosztály a Nyugat-Bánságból kiindulva offenzívát indított Temesvár elfoglalására (ehhez csatlakozott a 3. magyar hadsereg északról, Arad–Belényes irányába támadva). Bár a német csapatok elérték a külvárost, a román városvédők sikerrel tartóztatták fel őket a szovjet csapatok megérkeztéig.

³⁰ Kazinczy Temesváron született 1914-ben. 1938-tól vésnökként dolgozott szülővárosában, Vízaknán és Bukarestben. A második világháborút illegalitásban vészelte át Temesváron. 1944-ben a *Szabad Szó* temesvári napilap munkatársa lett, de innen már 1945 nyarán elbocsátották. A személyét ért állandó támadások miatt 1947-ben Magyarországra emigrált. 1949-től a budapesti Iparművészeti Főiskolán tanított, de 1950-ben elbocsátották. 1957-ben fiával együtt Ausztrián keresztül

propagandaosztályt vezette. Bányai visszaemlékezése szerint Kazinczy Fórisal annyira közeli kapcsolatban állt, hogy az ő saját lakása volt hosszú ideig Fóris konspiratív szállása. Fóris letartóztatását követően Kazinczyt önkritikára kötelezték,³¹ melynek 1944. március 19-én állítólag eleget tett, ennek szövege azonban – jelenlegi ismereteim szerint – nem maradt fenn. Fennmaradt azonban Bányai László hagyatékában egy magyar nyelvű válaszlevél, melyet a „három titkárság” nevében írtak alá, ez valószínűleg azt a három főből álló ideiglenes titkárságot takarja, mely Gheorghiu-Dej kiszabadulásáig irányította a pártot (Teohari Georgescu, Iosif Chişinevski és Gavrilă Birtaş).³² A pártvezetés azzal vádolta Kazinczyt, hogy önkritikája valójában „támadások sorozata” a pártvezetés ellen. A továbbiakban Kazinczyt nacionalizmussal vádolták meg,³³ illetve felrötták neki, hogy „diktatórikusan”, az egyes elvtársakkal személyesen egyeztetve oldotta meg a vitás kérdéseket. Kiemelendő Kazinczynak azon állítása, hogy „*a mozgalomba nem csak osztályhelyzetem, hanem magyarságom hozott be. Lenin írásai a nemzetiségi kérdésekről győztek meg*”.³⁴ A pártvezetés erre válaszolva Kazinczy hibájának rötta fel, hogy a nemzetiségi kérdést úgy értelmezte, mely szerint a kispolgári elemek is a nemzet integratív részének számítanak, így jelenlétük a pártban nem káros. Holott ezek az elemek bomlasztják a pártot, és ellenük a párt „határozott és

előbb Nyugat-Németországba szökött, majd 1968-tól Franciaországban telepedett le. Itt hunyt el 2008-ban.

³¹ Ez annak függvényében paradox helyzet, hogy a forrásokból megállapíthatóan a bánsági pártszervezet 1940–1944 között a romániai kommunista mozgalom szintjén komoly tevékenységet fejtett ki, és ez nagy mértékben Kazinczy és Káli János szervezőmunkájának volt köszönhető (*Partidul Comunist Român în anii celui de al doilea război mondial* [A Román Kommunista Párt a második világháború éveiben]. Szerk.: Tudor-Pavelescu, Alina, Bukarest, ANR, 2003. 144–171. Raportul privind activitatea partidului în zona Banatului [Jelentés a párt bánsági tevékenységéről]).

³² Diac, 2014. 234.

³³ Ő erről a következőképpen nyilatkozott önkritikájában: „*A párt itteni szervezetének egyes tagjaival szemben, azok álláspontja következtében, felfokozódott bennem nemzeti érzékenységem.*” (Ráday Levéltár, Bányai László hagyatéka, C/188 II. Bányai László az illegális éveiben. 1. Cím nélküli irat, a továbbiakban Válasz Kazinczy János önkritikájára).

³⁴ Kazinczy, 2.

könyörtelen” harcot vív.³⁵ Végeredményben Kazinczyt elmozdították pozíciójából, 1946-ban pedig párttagságától is megfosztották.³⁶

A Kazinczy elleni fellépés a bánsági szervezet több más vezető tisztségben lévő aktivistáját, így Bányai Lászlót sem kímélte. Bányai utólag azt állította, hogy Fóris személyes kérésére helyezték 1940-ben előbb Brassóba, majd Fóris és Kazinczy beleegyezésével harcolta ki magának a temesvári pozíciót.³⁷ Ez a kapcsolat bőven elég lehetett a – korlátozott mértékű – meghurcoltatásához. Ugyanakkor érdemes megemlíteni, hogy amikor Molnár Gusztáv az 1970-es évek végén bukaresti otthonában interjút készített vele, Bányai nem állította párhuzamba saját ügyét Fóris eltávolításával vagy Kazinczy meghurcoltatásával. Nehezen elképzelhető, hogy a kitűnő kapcsolatokkal rendelkező és mindig jól értesült Bányai nem lett volna tisztában a személye elleni támadás körülményeivel. Valószínűbb, hogy inkább óvatosságból³⁸ hallgatta el a vele történetek igazi okát, mert nem tudhatta, kihez jut el a hangfelvétel. Óvatossága indokoltnak bizonyult, ugyanis Molnár Gusztávtól a Securitate elkobozta a teljes hanganyagot, őt magát pedig a Magyarországra való átköltözésre „ösztönözték”.³⁹

Bányai visszaemlékezései szerint a bánsági elvtársak elleni fellépést Gheorghiu-Dej két bizalmi embere, a magyar származású

³⁵ 1947-ben ez az elv tovább „fejlődött” a Luka László által propagált „elvtelen magyar egység” fogalmává (bár ennek megfogalmazását Lukához kötik, a párt hivatalos irányvonala volt), melyet az MNSZ Kurkó utáni vezetése is a magáévá tett.

³⁶ M. G. interjúja Bányai Lászlóval, 4. Bányai visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy rövidesen ugyanígy járt Fóris másik közvetlen munkatársa, Tihanyi Erzsébet is (Molnár Gusztáv interjúja Bányai Lászlóval, Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.).

³⁷ Ennek oka, hogy állandó konfliktusban állt a brassói pártsejt vezetőjével, Rangez Józseffel (Iosif Rangheț). Az illegalitás éveinek részletesebb ismertetésétől azonban most eltekintek (M. G. interjúja Bányai Lászlóval).

³⁸ Balogh Edgár emlékirataiban a „mindig óvatos Bányainak” titulálja (Balogh Edgár: *Férfimunka*. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1986. 34.).

³⁹ Molnár Gusztáv személyes közlése. M. G.-nek meggyőződése, hogy a Securitate váratlan lecsapásának oka a Corneliu Coposu volt parasztpárti politikussal (és korábbi politikai elítélttel) tervezett találkozója, melyet az államvédelmi szervek már nem toleráltak.

Szilágyi Levente⁴⁰ és Salamon József hajtották végre, személyesen utazva Temesvárra. A vele szembeni bizalom csökkenésére utalt, hogy a temesvári MADOSZ vezetését megosztották közte és Juhász Lajos között.⁴¹ 1944. augusztus 23. után váratlanul eltávolították a Sajtó- és Propaganda Osztály éléről, helyére Salamon Józsefet helyezték. A munkatársaként dolgozó Méliusz Józsefet súlyosabb következmények érték, amennyiben feljelentették a szovjet katonai parancsnokságnál mint kém, és megvádolták, hogy nyugati újságoknak ír.⁴² A szovjetek néhány hétig fogságban tartották, majd Bányai és Káli János közbenjárására szabadon engedték. A szervezeti átalakítást követően vette kezdetét a tulajdonképpeni támadás Bányai személye ellen is. Szilágyiék hibás politikaként ítélték meg, hogy a bányai pártszervezetten belül külön magyar, német, zsidó és szerb alapszervezetek működtek. A MADOSZ létének legitimitását ugyan elismerték, de a részleges különállását nacionalista elhajlásnak titulálták.⁴³ Szilágyiék a Bányai ellen megfogalmazott kritikát egy brosúrája köré építették fel, melyben az „erdélyi kérdésről” értekezett.⁴⁴ Ennek kapcsán merült fel ellene első alkalommal a „nacionalista elhajlás” vádja. Szilágyi írásbeli jelentést kért tőle, melyben 12 kérdésre kellett választ adnia.⁴⁵

⁴⁰ A háború után nevét Leontin Silaghira, majd Sălăjanra románosította. 1950–1954 között a Román Hadsereg vezérkari főnöke, 1955-től 1966-ig honvédelmi miniszter.

⁴¹ Juhászra a pártközpont is megbízható elemként tekintett. Ő volt az egyik levezénylője a Kazinczy elleni fegyelmi eljárásnak is (Ráday, Válasz, 3.). Nagy Mihály Zoltán a Magyar Népi Szövetségről szóló doktorijában a következőképpen jellemzi Juhász politikai nézetvilágát: „Politikai nézeteit és cselekedeteit mindvégig a kommunista párt iránymutatásaihoz szabta [...] Számára a társadalmi érdekeket, így a magyarság érdekeit is az RKP jelenítette meg és képviselte.” (Nagy Mihály Zoltán: *Kisebbségi érdekképviselet vagy pártpolitika? A Romániai Magyar Népi Szövetség története, 1944–1953.* Pécs, 2012. 166. (doktori disszertáció).

⁴² Bányai a feljelentés mögött Vincze Jánost sejtette, de megemlíti, hogy Szilágyi sem bízott Méliuszban, mert nacionalistának tartotta.

⁴³ Ez a tény a helyi pártszervezetek és a központi pártvezetés közti kommunikáció hiányát támasztja alá. Míg Szilágyiék a helyszínen támadták a MADOSZ-t, addig a bukaresti pártvezetés úgy tekintett rá, mint az RKP szükséges és legitim tömegszervezetére (Válasz, 4.).

⁴⁴ Ez a brosúra – jelenlegi ismereteim szerint – nem maradt fenn.

⁴⁵ M. G. interjúja Bányai Lászlóval.

Ekkor azonban egy váratlan esemény megkímélte Bányait attól, hogy Kazinczyhoz hasonlóan marginalizálódjon. 1944 októberében a pártközpont Brassóba helyezte át, majd október folyamán az időközben Moszkvából hazatért Luka László⁴⁶ kereste fel őt és Kurkó Gyárfás,⁴⁷ bejelentve, hogy a pártvezetés utasítása alapján a MADOSZ alapján álló, de kiszélesülő magyar tömegszervezet, a Magyar Népi Szövetség elnöke és alelnökei lesznek.⁴⁸

A fordulat okait illetően csak találgathatunk, de Bányait valószínűleg kitűnő bukaresti kapcsolatai mentették meg a teljes kegyvesztettségtől. Arra vonatkozóan nincsenek ismereteim, hogy Bányai és Luka mióta ismerték egymást, az azonban bizonyos, hogy a volt madoszista a háború alatt kitűnő kapcsolatban állt Miron Constantinescuval⁴⁹ és Avram Bunaciuvál.⁵⁰ A frakcióharcok folyamatosságát érzékelteti, hogy amikor Luka 1944 novemberében Bányait visszaküldte Kolozsvárra, a brassói pártszervezet főtítkára,

⁴⁶ Luka 1898-ban született a háromszéki Lemhényben. Szülei lelencházba adták, Nagyszebenben nőtt fel. Az első világháborúban besorozták, majd 1919-ben önkéntesként a Székely Hadosztályban harcolt. 1920-tól Brassóban gyári munkásként kereste kenyerét. 1924-ben belépett a Kommunista Romániai Pártjába. 1938-ban letartóztatták és a Cernăuți-i (ma Csernyivci, Ukrajna) börtönbe zárták, ahonnan 1940-ben a bevonuló szovjet csapatok szabadították ki. A háború végéig Moszkvában maradt, ahol a Komintern román frakciójánál dolgozott, emellett a Vörös Hadseregben volt politikai tiszt őrnagyi rangban és az ukrainai Legfelsőbb Szovjet tagja. 1945-ös hazatérését követően az RKP főtítkár-helyettese lett.

⁴⁷ Kurkó Gyárfás 1909-ben született Csíkszentdomokoson. Lakatosnak tanult, majd Brassóban saját műhelyt nyitott. Az 1930-as években lett a KRP tagja. 1935-ben a Magyar Dolgozók Országos Szövetségének (MADOSZ) elnökévé nevezték ki. A második bécsi döntést követően is Brassóban maradt, a román hatóságok kétszer tartóztatták le. 1940. november 7-én áttoloncolták Észak-Erdélybe, de magyar csendőrök néhány nap múlva visszaküldték román felségterületre. 1944 őszén a brassói börtönből szabadult, ahová a hadkötelezettség megtagadása miatt zárták be.

⁴⁸ M. G. interjúja Bányai Lászlóval.

⁴⁹ Molnár Gusztáv interjúja Czíko Nándorral és Lőrincsel, Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár. Miron Constantinescu ekkor a *Scinte*a kommunista sajtóorgánium főszerkesztője, 1945-ben az RKP Központi Bizottságának tagja lett.

⁵⁰ Memoriul magistratului Al. Bohățel. Mocanu, Radu-Marin (szerk.): *Vremuri satanice* [Sátáni idők]. Editura Ideea Europeană, Bukarest, 2005. Bunaciut 1944 után igazságügyi államtitkárnak nevezték ki. Bányai és Bunaciu később közösen fejtették ki közzéadói tevékenységet a kolozsvári népbíróságnál.

Vincze János egyszerűen megtiltotta Bányinak, hogy elutazzon. A konfliktust végül Luka oldotta meg, Brassóba utazott, és személyesen szervezte meg Bányai Kolozsvárra utazását.⁵¹

Az RKP⁵² történetének első komolyabb frakcióharcát Bányai tehát sikerrel vészeltte át, az ekkor szerzett tapasztalatok azonban – meglátásom szerint – végigkísérték teljes politikai pályafutását. Az MNSZ vezetőségi tagjaként kifejtett tevékenysége és a nemzetiségi kérdéshez való általános viszonyulása a hivatalos pártvonalnak való minél teljesebb megfelelési szándékot tükrözi, mely sajátos helyet biztosít számára a szervezet (tágabban pedig a romániai magyarság) történetében.

Az MNSZ létrejötte és a népfretpolitika

1944 őszén a MADOSZ korábbi aktivistái újjáalakították a szervezetet, mely a megváltozott bel- és külpolitikai realitásoknak megfelelően folyamatosan szélesülő keretben fejthette ki tevékenységét. Az „új korszak” első MADOSZ-szervezete Temesváron jött létre, de tevékenységére jóformán azonnal rányomta bélyegét az előző fejezetben részletesebben bemutatott frakcióharc. A temesvári alapszervezet már a kezdetektől népfretpolitikai alapokra építve próbált szervezkedni, amennyiben sikeresen felvette a kapcsolatot a helyi Magyar Népközösséggel. A szervezet első dél-erdélyi politikai jellegű tömegdemonstrációja a Magyar Ház átadása volt Temesváron, október 1-jén. Ezen a rendezvényen Bányai is felszólalt, az előrenyomuló Vörös Hadsereget éltetve és a háborúért felelős magyar és román politikai vezetők megbüntetésének szükségességét hangsúlyozva.⁵³ A Szilágyi és Salamon által végbevitt tisztogatás azonban a temesvári MADOSZ vezetőségét gyakorlatilag lefejezte, Bányai mellett két másik kulcsszereplőt, Takács Lajost és Méliusz Józsefet is a város elhagyására kényszerítve. Temesvárral szemben hamarosan felértékelődött Brassó szerepe, ahol megtörtént a későbbi MNSZ alapjainak kiépítése.

⁵¹ M. G. Interjúja Bányai Lászlóval.

⁵² A Kommunisták Romániai Pártja 1945-től a Román Kommunista Párt nevet viselte.

⁵³ PIL, 923. fond, Bányai László hagyaték. F.2. A temesvári MADOSZ házavató ünnepe október 1-jén. 7.

A MADOSZ brassói csoportjának újraszervezésével az RKP brassói tartományi bizottságának vezetőjét, Vincze Jánost bízták meg. Vincze szervezésében Kurkó Gyárfás, a MADOSZ korábbi elnöke Bukarestbe utazott, ahol 1944. október 4–5-én Teohari Georgescu belügyminiszterrel és Luka Lászlóval folytatott tárgyalásokat. Luka itt vetette fel annak ötletét, hogy a szervezetet egy széles körű, a teljes romániai magyarságot magában foglaló szervezetté alakítsák át.⁵⁴ Ennek megfelelően október 4-én Brassóban létrejött a helyi MADOSZ, mely október 6-án bejelentette, hogy csatlakozik a baloldali pártokat magában tömörítő Országos Demokrata Arcvonalhoz.⁵⁵ Ezzel párhuzamosan a bánási szervezet is kimondta csatlakozását a brassói MADOSZ-hoz,⁵⁶ Balogh Edgár visszaemlékezései szerint később ehhez a két szervezethez csatlakozott harmadikként Kacsó Sándor újságíró és köre Nagyenyedről.⁵⁷ 1944. október 16-án a MADOSZ dél-erdélyi képviselői közös értekezletet tartottak, amelyen a szervezet nevét Romániai Magyar Népi Szövetségre változtatták, egyben megválasztva a szervezet országos vezetőit. Az MNSZ elnöke Kurkó Gyárfás lett, az alelnöki pozíciót ideiglenesen Csákány Béla⁵⁸ töltötte be. Bányai Lászlót az ideiglenes Végrehajtó Bizottság tagjává választották Kurkóval, a bukaresti Czíko Nándorral, Csákány Bélával és Dávid Sándorral egyetemben.⁵⁹ Az a tény, hogy az összes felsorolt

⁵⁴ Nagy, 2012. 103. Ezt a stratégiát a pártvezetés részéről annak igénye motiválta, hogy széles tömegbázist építsen ki a romániai magyarság körében.

⁵⁵ *Világosság*, 1944. október 7.

⁵⁶ Lönhárt Tamás: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist*. Kolozsvár, Editura Argonaut, 2008. 160.

⁵⁷ Molnár Gusztáv interjúja Balogh Edgárral, Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár. Kacsó Sándor a két világháború között előbb a *Keleti Újság*, majd a *Brassói Lapok* szerkesztője volt. 1940–1944 között az *Erdélyi Gazda* sajtótermék főszerkesztője volt. Az 1944. augusztus 23-i átállást követően a román hatóságok – a dél-erdélyi magyar elit több más képviselőjével együtt – internálták. Bár időközben véget ért a háború, és Romániában hatalomra került az RKP, Kacsót csak 1945 júliusában engedték szabadon a focsani internálótáborból, az MNSZ vezetőinek hathatós közbenjárására.

⁵⁸ 1911-ben született Brassóban, a két világháború között ügyvédként dolgozott szülővárosában.

⁵⁹ *Népi Egység*, 1944. október 22. „A Romániai Magyar Dolgozók Országos Szövetsége 1944. október 16-án Brassóban tartott országos értekezletén kimondotta, hogy a szövetség nevét a következőre változtatja: „Romániai Magyar Népi Szövetség.” románul „Uniunea Populară Maghiară din România.” Ugyanez

személy a Román Kommunista Párt aktív tagja volt, önmagában alátámasztja a párt széles körű befolyását a szervezetre. 1944 szeptemberében a pártközpont egy utasításában hangsúlyozta, hogy: „A MADOSZ, bár önálló szervezeti életet él, valójában az RKP tömegszervezete”.⁶⁰

A MADOSZ dél-erdélyi szervezkedésével párhuzamosan Észak-Erdélyben is megkezdődött a helyi magyar baloldali elit szervezkedése, mely a dél-erdélyitől lényegesen eltérő politikai alapokra épült. A visszavonuló magyar–német csapatokkal⁶¹ együtt az észak-erdélyi politikai elit is elhagyta addigi állomáshelyét. Ebből kifolyólag a hatalmi űrt – Dél-Erdéllyel ellentétben – itt már teljességgel a magyar uralom négy éve alatt üldözött vagy megtűrt baloldali szervezetek képviselői tölthették be.⁶² A négy évig tartó magyarországi szocializáció azonban lényegesen rányomta bélyegét az észak-erdélyi magyar politikai elit – és az észak-erdélyi magyarság – közgondolkodására. Az a tény, hogy négy évre kisebbségből ismét többségi tényezővé váltak, lényegesen növelte a visszatérő román adminisztrációval szembeni elvárásokat. A dél-erdélyi magyarság politikai gondolkodását ezzel szemben a teljes kifosztottság élménye határozta meg, így a politikai elit elvárásai is lényegesen szűkebb területre terjedtek ki, bármely elért eredményre pozitívként tekintettek.⁶³ Ez a különbség az MNSZ egységesülésére is jelentős mértékben rányomta bélyegét.

A MADOSZ kolozsvári szárnya 1944. október 22-én jelentette be megalakulását. A szervezet elnökévé ideiglenes jelleggel – és jobbra szimbolikus hatalommal – Kós Károlyt választották, míg alelnökévé a munkásmozgalmi múlttal rendelkező (és korábban madoszista)

az értekezlet ideiglenes központi intézőbizottságot választott.” (MNL OL, XIX-J-1-1. *Bányai László iratai.* 1/b A Romániai Magyar Népi Szövetség 1/1944. sz. körlevele. Brassó, 1944. november 3.).

⁶⁰ PIL, 923. fond, Bányai László hagyaték. F. 2. Beszámoló a temesvári MADOSZ munkájáról. 3.

⁶¹ Észak-Erdély utolsó települései 1944. október 25-én kerültek a szovjet és román csapatok megszállása alá. Ezen a napon üritették ki a magyar és német csapatok Szatmárnémetit és Nagyváradot.

⁶² Itt elsősorban az észak-erdélyi szociáldemokratákra és kommunistákra kell gondolni, de egy polgári elit is szerepet vállalt az 1944 utáni észak-erdélyi önszerveződésben.

⁶³ L. Balogh Béni: Dél-Erdély, Észak-Erdély. Különbségek, párhuzamok. *Limes.* 2011/2. 1–5.

Balogh Edgárt nevezték ki.⁶⁴ Az új szervezet néhány nappal megalakulását követően bejelentette egyesülését a brassói MNSZ-szel,⁶⁵ ennek megvalósítását azonban egy váratlan esemény akadályozta meg. 1944. november 7-én Észak-Erdélyben a megszálló Vörös Hadsereg parancsnoksága katonai közigazgatást vezetett be, a román adminisztrációt pedig kiharcolták a területről. Az intézkedés hivatalos indokaként a magyarságot ért sérelmeket – a Maniu-gárda tevékenysége és észak-erdélyi magyarok elhurcolása hadifogoly- és internálótáborokba – határozta meg. Észak-Erdély függőben lévő státusza azonban egyben kitűnő zsarolási eszköznek bizonyult a mindenkori román kormányokkal szemben. Feltűnő, hogy a román közigazgatás visszatértét csak 1945. március 6., az első Groza-kormány kinevezését követően hagyták jóvá a szovjetek.⁶⁶

Az újabb kettéosztottságot követően a pártvezetés 1944 novemberében Bányai Lászlót küldte Kolozsvárra, azzal a feladattal, hogy előkészítse az észak- és dél-erdélyi Magyar Népi Szövetség egyesülését. Másrészt, mint kolozsvári megnyilvánulásai sejtetni vélik, egyben reá hárult a hivatalos pártvonal betartatása is a kolozsvári szervezetnél.⁶⁷ A kolozsvári MNSZ 1944. november 23-án tartott kongresszusán Bányai is részt vett és felszólalt. Ezen a kongresszuson vált először igazán nyilvánvalóvá az észak- és dél-erdélyi baloldali elit eltérő látásmódja, és ez egyben az MNSZ-t a későbbiekben jellemző megosztottságot is előrevetítette.

A gyűlésen komoly vita bontakozott ki Erdély jövőbeli státuszáról. A felszólaló Kós Károly kijelentette, hogy az erdélyi magyarság helyzetének rendezésére a „*legígéretesebb megoldást egész Erdély önállósága jelentené*”.⁶⁸ Bár az erdélyi kérdésnek ezt a radikális megoldását az észak-erdélyi MNSZ vezetősségi tagok többsége is

⁶⁴ *Világosság*, 1944. október 23.

⁶⁵ Balogh, 1986. 69.

⁶⁶ Az észak-erdélyi szovjet közigazgatás történetét Nagy Mihály Zoltán és Vincze Gábor dolgozta fel átfogóan *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)* című munkájukban (EME – Pro-Print, Kolozsvár–Csíkszereda, 2003). A román történetírás szemszögéből Marcela Sălăgean foglalkozott a kérdéskörrel *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944 – martie 1945)* című munkájában (Kolozsvár, Fundația Culturală Română, 2002).

⁶⁷ Molnár Gusztáv interjúja Bányai Lászlóval és Nagy, 2012. 110.

⁶⁸ *Világosság*, 1944. november 28.

elvetette,⁶⁹ az észak-erdélyi kommunista elit egyes tagjai – elsősorban a szociáldemokratából kommunistává „vedlett” Jordáky Lajos és Simó Gyula – nem zárkóztak el az erdélyi önállóság gondolatától. A Kós kijelentése körül kibontakozott – Balogh Edgár visszaemlékezései szerint személyeskedéstől sem mentes – vitában Bányai és (a korábban szintén madoszista) Fodor-Pataki Ádám az RKP hivatalos irányvonalának megfelelően szólaltak fel. Bányai azzal válaszolt Kós felvetésére, hogy Észak-Erdély különállása csakis ideiglenes lehet. Erdély önállóságát azért sem tartotta reálisnak, mert a jövő a „gazdaságban is egymásra utalt dunai és balkáni népek demokratikus államszövetsége felé mutat”.⁷⁰ Bányainak ez a kijelentése azt a térség más országiban is jelenlévő elképzelést tükrözi, mely szerint Kelet-Közép-Európa országainak egyetlen konföderációban kellene egyesülniük.⁷¹ Egyben a két világháború közötti publicisztikáját vizsgálva megállapítható, hogy akkori nézetvilágának logikus következménye volt az, hogy eljutott a konföderáció eszméjéig.⁷² Ez az elem azonban a Jugoszlávia elleni 1948 utáni fellépést követően végleg eltűnik majd hivatalos megnyilvánulásaiából.

Balogh Edgár az 1980-as évek elején készült interjúban beszámolt róla, hogy Bányai „feljövetelekor” ők ketten eszmecserét folytattak arról, hogy a dél-erdélyi magyarságnak kell felfejlődnie az észak-erdélyi magyarság szintjére jogok terén, egyben megegyeztek abban, hogy Kolozsváron lesz az egyesült MNSZ első konferenciája, és Kolozsvár lesz a szervezet központja is. Ez utóbbit Bányai és a dél-erdélyi MNSZ vezetőség is vita nélkül elfogadta.⁷³ A magyarság

⁶⁹ Lásd például Balogh, 1986. 38.

⁷⁰ *Világosság*, 1944. november 28.

⁷¹ Ezt az elképzelést az 1945 utáni kommunista vezetők közül például Tito és Georgi Dimitrov is támogatta (lásd pl. Hódos György: *Tettesek és áldozatok. Konceptiók perke Kelet-Közép-Európában*. Noran Kiadó, Budapest, 2005. 39–40.)

⁷² Bányai első önálló munkája 1938-ban jelent meg *A magyarság a Dunavölgyében. Ezer év tanúsága*. címmel. Ebben a „Duna-menti” népek teljes körű összefogásának szükségességét hirdeti a fenyegető „német veszéllyel” szemben, de egyben utal rá, hogy az itt élő népek sorsa – a történeti fejlődésből következően is – összefonódott, és kizárólag a közös boldogulás útját választhatják.

⁷³ Molnár Gusztáv interjúja Balogh Edgárral, Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.

nemzetiségi jogainak kérdése azonban komoly törést okozott a szervezetben belül. Balogh Edgár a Molnár Gusztáv által vele készített interjúban jellemezte a dél-erdélyi MNSZ-vezetést. A magát „népfrontos” szellemiségűnek tekintő Balogh Kurkó Gyárfás személyét tartotta messzemenően a legpozitívabbnak, aki állítása szerint a dél-erdélyiek közül a „legrugalmasabb” volt. Kurkó felismerte, hogy az észak-erdélyi MNSZ a szovjet katonai közigazgatás ideje alatt jelentős hatalmi tényezővé nőtte ki magát, és az ebben rejlő hatalmi potenciált feltétlenül ki kell használni.⁷⁴ A dél-erdélyi MNSZ-vezetők közül Balogh még Bányait és Csákány Bélát emelte ki, mint prominens személyeket. Bányainak a „kitűnő bukaresti kapcsolatait” tartotta legnagyobb erényének, illetve azt a tényt, hogy folyékonyan beszélt románul (a Pozsonyban felnőtt Balogh Edgárral ellentétben).

1945. március 6-án megalakult Petru Groza kormánya, melyet már a Román Kommunista Párt és szatellitpártjai domináltak. Ezt követően a Szövetséges Ellenőrző Bizottság is hozzájárult a román közigazgatás észak-erdélyi visszatéréséhez. Petru Groza egy kormánydelegáció élén március végén körbeutazta a visszacsatolt területet.

Az „újraegyesülést” követő időszakban Bányai a Magyar Népi Szövetség két hivatalos sajtóorgánumban, a *Világosságban* és a *Népi Egységben* publikált. Itt megjelent cikkeiből kiolvasható, hogy – egyrészt dél-erdélyi mivoltából, másrészt madoszista múltjából kifolyóan – az észak-erdélyi magyarok követeléseit eltúlzottnak gondolta.⁷⁵ *Útjegyzetek Erdély nagy napjaiból* című cikkében, mely a *Népi Egység* hasábjain jelent meg 1945. március 31-én, beszámolt Petru Groza és a kormánydelegáció székelyföldi körútjáról. Ennek kapcsán megjegyezte, hogy „*a fogadás mindenütt meleg, megható, de eleinte mindannyiszor érezni az aggodalmas, szorongó várakozást*”. Véleménye szerint ennek két oka volt: „*Egyrészt a bécsi döntés előtti*

⁷⁴ Fontos megemlíteni, hogy Kurkó lakatosmesterként élete nagyobb részét Brassóban töltötte, és a háború négy éve alatt is jórészt Dél-Erdélyben tartózkodott. Csikszentdomokosi születésűként viszont szocializációjára a székelyföldi „többszörös” lét is rányomta bélyegét.

⁷⁵ Itt meg kell említeni, hogy ez a hozzáállás más déli madoszisták gondolatvilágát is jellemezte. Cziko Nándor szerint például az észak-erdélyi MNSZ követeléseit „*maximalista követelések voltak. Abból lehetett engedni*” (Molnár Gusztáv interjúja Cziko Nándorral, Jakabffy Elemér alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár).

reakciós román kormányzat itthagytott emlékei és méginkább a Maniu-gárdák rémtettei. Másrészt pedig az a propaganda, amit az erdélyi reakció fejtett ki Északerdély teljes bekapcsolása előtt Románia közigazgatásába, hogy bizalmatlanságot keltsen a román demokrata erők iránt.”⁷⁶ Kitért arra is, hogy a körút egyes állomásain a felszólaló előljárók burkolt kritikában részesítették a kormányküldöttséget. Marosvásárhely polgármestere, Soós József például többször is hangsúlyozta: „*Mi már megvalósítottuk itt a demokráciát. Most arról van szó, hogy máshol is megvalósuljon ugyanez.*”⁷⁷ Bányai a polgármester kijelentésével szemben egyenesen a népi demokrácia kiépítésének szükségessége mellett érvelt, hangsúlyozva, hogy a „haladó” demokrácia fogalma a „*néptömegek egyre jobban kiszélesülő harcát jelenti érdekeik közvetlen képviselőtéért és érvényesítéséért.*” Csíkszeredai látogatása kapcsán utalt rá, hogy a delegáció fogadtatása „tartózkodó” volt, főként a Római Katolikus Főgimnáziumban. A személyesen is érintett Bányai⁷⁸ szerint szükséges az, hogy az „iskola szellemisége is megújuljon”.⁷⁹

Észak- és Dél-Erdély „újraegyesülését” követően az MNSZ is „egyesülési” kongresszust tartott Kolozsváron 1945. május 6–13. között. A kongresszuson az észak- és dél-erdélyi MNSZ prominens képviselői mellett részt vett Petru Groza miniszterelnök és Luka László, az RKP főtitkár-helyettese is. Kurkó Gyárfás felszólalásában a „*teljes és soha meg nem bontható demokratikus népi egység*” mellett tett hitet, Luka és Groza kijelentették, hogy Románia nemzetiségi politikáját a „teljes egyenjogúság normái” fogják jellemezni.⁸⁰ A kongresszuson elfogadták a szervezeti szabályzatot, ebben mindenekelőtt meghatározták, hogy a Romániai Magyar Népi Szövetség „*a romániai magyar nép demokratikus politikai*

⁷⁶ Bányai László: Újtíjgyezetek Erdély nagy napjaiból, *Népi Egység*, 1945. március 31. 1.

⁷⁷ Idézi: Bányai, 1945. 2.

⁷⁸ Az ifjú Baumgarten László 1930–1933-ban a gimnázium francia szakos tanára volt. 1933-as letartóztatását és perét követően az intézmény igazgatója, Papp János kirúgatta állásából. Papp 1945 után is betöltötte az igazgatói tisztséget, míg 1949-ben ki nem zárták a tantestületből Bányai korábbi elbocsátása miatt.

⁷⁹ Bányai, 1945. 2. .

⁸⁰ *Mit mondott Luka László, Groza Péter, Kurkó Gyárfás a Romániai Magyar Népi Szövetség első kongresszusán?* MNSZ, Kolozsvár, 1945.

szervezete”, egyben a romániai magyarság egyedüli érdekképviseleti szerve.⁸¹

A kolozsvári egyesülési kongresszuson nevezték ki hivatalosan a párt új vezetőségét is. A szervezet elnöke Kurkó Gyárfás, a MADOSZ korábbi vezetője, a párt alelnökei Bányai László (Dél-Erdély), Balogh Edgár (Észak-Erdély) és Oláh Péter⁸² lettek. Bányait alelnöksége mellett a Sajtó- és Propagandaosztály élére is kinevezték.⁸³ 1946 januárjában azonban „elfoglaltságára és magasabb beosztására hivatkozva” lemondott a sajtóügyek intézéséről, helyére Méliusz József került. Továbbra is jelen maradt azonban az MNSZ Sajtóbizottságában Méliusszal, Kurkóval, Benedek Marcellel, Gaál Gáborral, Kacsó Sándorral és Kós Károllyal együtt.⁸⁴ Általánosságban kijelenthető, hogy az MNSZ Országos Végrehajtó Bizottságában a balszárny képviselői voltak többségben: a bukaresti Czikó Nándor és Lőrinc, a temesvári Takács Lajos, a brassói Csákány Béla és a bukaresti Révy Ilona, akik számára elsőbbséget képezett a „demokratikus rendszer” kiépítése a nemzetiségi jogok kivívásával szemben. Ezzel a csoporttal szemben szintén egy korábban is munkásmozgalmi aktivitást kifejtő „ellenpólus” szilárdult meg magát, melynek legfontosabb tagjai Balogh Edgár, Demeter János, Csögör Lajos, valamint az egyedül „polgári” Kacsó Sándor voltak, ez utóbbi csoporthoz sodródott Kurkó is. Ez az irányvonal úgy vélte, hogy a szervezet népfrontos alapon történő kiépítése összeegyeztethető az RKP irányvonalával.⁸⁵ Az MNSZ országos kongresszusát követően az RKP országos vezetése Bukarestbe rendelte a szervezet vezetőségét.

⁸¹ ANR ANIC, Fond nr. 27. Rola 375. A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata, 1945.

⁸² Oláh Péter csíkszenttamási földműves volt. Balogh Edgár szerint „*jelentéktelen figura, akinek jobbjára reprezentatív szerepe volt a szervezeten belül.*” Kiemelte, hogy Oláh állandóan „*szép székelly népviseletben járt.*” (Molnár Gusztáv interjúja Balogh Edgárral. Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.). Czikó Nándor némileg pozitívabb jellemrajzot közölt róla: „*Régi illegalista, rendes komoly ember. Politikailag nem értett sokat a dolgokhoz, de rendes gondolkodású földműves volt.*” (Molnár Gusztáv interjúja Czikó Nándorral és Lőrincel. Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.).

⁸³ ANR ANIC, Fond nr. 27. Rola 375. A kolozsvári kongresszus határozata 1945. május 13.

⁸⁴ MNL OL, XIX-J-1-1 *Bányai László iratai.* 1/g A Sajtóosztály jelentése. 1.

⁸⁵ Nagy, 2012. 167. és Balogh, 1986. „*Az én kommunizmusom népfronti jellegű volt*” (Molnár Gusztáv interjúja Balogh Edgárral).

A találkozóra május 17-18. között került sor, ezen a Központi Bizottság részéről Gheorghe Gheorghiu-Dej, Lucretiu Pătrășcanu, Luka László és Miron Constantinescu vett részt. Az MNSZ vezetőségéből jelen volt Kurkó Gyárfás, Bányai László és az RKP tartományi vezetői is, köztük Jakab Sándor, Veres Pál és Simó Gyula is.⁸⁶

Az egyesülési kongresszus kapcsán Balogh Edgár visszaemlékezésében beszámolt egy sajátos eseményről, mely érdekes adalékot szolgáltat Bányai akkori gondolkodásához. A kongresszust követően a résztvevők felvonultak Kolozsvár utcáin, a menet élén magyar és román zászlót hordozva. Egy román katonatiszt inzultálta a felvonulókat, megkísérelve a magyar zászlót kitépni hordozója kezéből. Balogh meglepetésére a zászló védelmében maga Bányai lépett fel, a következő szavakat intézve a román tiszthez: „*Trebuie să învâțați să dați onoare și acestei!*”⁸⁷ Amennyiben az eset valóban megtörtént, ez a mozzanat az 1947-et követő megnyilvánulásaival teljességgel ellentétben áll, és valószínűvé teszi, hogy az „elvtelen magyar egység” mellett való elköteleződése csak később történt meg, a hivatalos pártvonalban bekövetkezett váltás hatására.

Az 1945-ös év folyamán az MNSZ tevékenységét két alapvető elem határozta meg: egyrészt a romániai magyar kisebbséget ért sérelmek folyamatos tematizálása, másrészt a román államhoz és a Groza-kormányhoz való viszony körülhatárolása. A sérelmi politikából – az MNSZ alelnökeként – Bányai is kivette a részét. 1945 decemberében egy népes MNSZ-küldöttség utazott Bukarestbe a román katonai bíróságok⁸⁸ által dél-erdélyi magyar személyek ellen

⁸⁶ Fülöp Mihály-Vincze Gábor (szerk.): *Vasfüggöny Keleten. Iratok a magyar-román kapcsolatokról (1948-1955)*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007. 18.

⁸⁷ „Meg kell tanulnia ennek is tiszteletet adni!”

⁸⁸ Az 1940–1944 közötti időszakban a román hadbíróóságok dél-erdélyi magyarok ellen számos jogsértő ítéletet hoztak, melyeket az új román adminisztráció nem hatálytalanított. Feltűnő, hogy az 1946 tavaszán-nyarán zajló népbíróági ítélezésben a háború négy éve alatt hozott romániai hadbíróági ítéleteket rendszerint továbbra is hatályosnak tartották, míg az Észak-Erdélyben magyar polgári bíróságok által hozott ítéleteket „fasisztoid jellegük” miatt felülírták (SJANC, Dos. 16/1946. Grigore Râpeanu közvádlói hivatalának iratai). Kurkó Gyárfás 1946. március 18-án Székelyudvarhelyen tartott beszéde szerint a közbenjárás eredményes volt: „*katonai közkegyelmet kértünk. Ez a kérésünk*

hozott ítéletek hatálytalanítása végett. A küldöttség tagjai Kurkó Gyárfás, Asztalos Sándor, Révy Ilona és Bányai László voltak.⁸⁹ Emellett az MNSZ számára az 1945-ös év folyamán kiemelt fontosságú volt a hadifogoly- és internálótáborok⁹⁰ felszámolásának elérése, melyben Bányai László is hangsúlyos szerepet játszott. 1945 júliusában részben Bányai közbenjárására engedték szabadon az internált Kacsó Sándor újságírót és Vita Zsigmond irodalomtörténészt,⁹¹ augusztustól pedig a táborok felszámolása is megkezdődött.⁹² Egy másik sérelem, melyben a szervezet vezetősége egységesen lépett fel, a CASBI⁹³ ügye volt. A jelzett intézményt 1945. február 10-én, a 91. számú törvénnyel állították fel. A törvény értelmében mindazon magyar és német állampolgárságú személyeknek, illetve magyar és német vállalatoknak, akik és amelyek ún. „vélelmezett ellenségnek” (inamici prezumati) minősülnek, a vagyontárgyai, a CASBI és ezáltal a román kormány igazgatása alá kerültek.⁹⁴ Az 1945-ös év folyamán Kurkó, Bányai és Balogh Edgár

eredménnyel járt” (ANR ANIC, Fond nr. 27. Rola 375. 3. Az MNSZ Százas Intézőbizottságának ülése 1946. március 18–20. között Székelyudvarhelyen).

⁸⁹ Tötössy Magdolna: *A Magyar Népi Szövetség története*. Csíkszereda, Pallas Akadémia, 2005. 100.

⁹⁰ A román állam 1944. augusztus 23-át, az átállást követően azonnal megkezdte a dél-erdélyi magyar és német elit internálását. A magyar–román hadüzenetet és Észak-Erdély fokozatos visszafoglalását követően magyar és német hadifoglyokat, valamint észak-erdélyi magyarokat is elhurcoltak. Jelenlegi ismereteim szerint az 1944 utáni Románia területén legkevesebb tíz ilyen tábor létezett (Földvár–Lüget, Nagyenyed, Târgu-Jiu, Titu, Focșani, Temesvár, Arad, Nagyvárad, Máramarossziget), ezek közül Focșani és Máramarossziget közvetlen szovjet irányítás alatt állt. A román táborokat 1945 augusztusában végleg bezárták, a focșani tábor 1947 folyamán fejezte be működését. A máramaroszigeti szovjet tranzit hadifogolytábor még 1951-ben is aktív volt. Az 1944–1945 közötti romániai internáló- és hadifogolytáborok történetével eddig csak Benkő Levente kolozsvári történész, publicista foglalkozott, az ő kutatásai is azonban kizárólag a földvári tábor és altáborának (Lüget) történetét ölelik fel.

⁹¹ *Világosság*, 1945. július 22.

⁹² Ennek körülményei azonban nem ismertek, így azt sem tudjuk, mennyiben lehetett a táborok felszámolásában szerepe az MNSZ tiltakozó akcióinak.

⁹³ Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice azaz Ellenséges Javakat Kezelő és Felügyelő Bizottság.

⁹⁴ Fontos megjegyezni, hogy a CASBI-hoz kötődő levéltári anyagok a mai napig zárva vannak a romániai levéltárakban. Ebből a szempontból hiánypótló Vincze Gábor *Magyar vagyon román kézen*. (Csíkszereda, Pro-Print, 2000) című munkája, melyet azonban kizárólag a magyar külügyi jelentések alapján írt meg.

is több ízben fellépett a CASBI túlkapásaival szemben.⁹⁵ A szervezet hivatalos lapja, a Balogh Edgár főszerkesztésében megjelenő *Világosság* is az 1945-ös év folyamán végig napirenden tartotta a kérdést, amiért a román hatóságok egy hétre betiltották.⁹⁶

A sérelmi politizálásón túl a szervezet előtt álló legnagyobb kihívás az erdélyi határkérdésben és a kisebbségvédelmi garanciák kérdésében való állásfoglalás volt. Az utóbbi kapcsán Kacsó Sándor a nemzetközi garanciák fontosságát emelte ki, az MNSZ vezetőinek többsége viszont elzárkózott Kacsó nézeteitől, mert szerintük a kisebbségi kérdés Románia belügye. Sajátos színfoltot képviselt azonban Bányai, aki szerint a nagyhatalmi vetélkedések elkerülése végett helyesebb lenne, ha a magyar nemzetiség jogainak biztosítása valamilyen formában a Szovjetunióra lenne bízható.⁹⁷ A határkérdésben is ez a keményvonalas nézet határozta meg az MNSZ-vezetőség álláspontját. Ennek kapcsán fontos kiemelni, hogy az MNSZ elnökségében helyet foglaló személyek (Kacsó Sándor kivételével) mindannyian kommunista mozgalmi múlttal rendelkeztek, és a MADOSZ vezetőségi tagjaiként már a két

⁹⁵ Lásd pl. *Világosság*, 1945. július 16., augusztus 13., szeptember 9. Kurkó Gyárfás az 1946. március 18–20. között Brassóban lefolytatott intézőbizottsági ülésen a következőképpen értékelte az intézmény körül kialakult konfliktust: „Ezzel [a CASBI-val] kapcsolatban súlyosabb volt a helyzet, mert nem szigorúan a román kormányra vonatkozott, hanem a fegyverszüneti szerződés egyik pontja intézkedett róla, és így a szovjet kormányig kellett az ügyet eljuttatni. A válasz meg is jött és a közeli napokban meg fog jelenni a rendelet, melynek értelmében a román állampolgárságú magyarok ki lesznek vonva a CASBI alól” (MNL OL, XIX-J-1-1 Bányai László iratai. 1/g 1944-1958. A Romániai Magyar Népi Szövetség Százas Intézőbizottságának 1946. március 18–20-án Brassóban megtartott értekezlete. 8. o.).

⁹⁶ Lönhárt, 2008. 102. A CASBI egészen 1948-ig létezett, ekkor az intézmény által zárolt „idegen” vagyont a román állam államosította, így a bizottság működésére sem volt többé szükség.

⁹⁷ Nagy, 2012.144. Az MNL OL-ban őrzött iratanyag szerint egyes MNSZ-tagok még ennél radikálisabb nézeteket is vallottak. Egy bizonyos Csoboth Károly marosvásárhelyi párttag előbb 1944. november 21-én, majd 1945. június 25-én egy javaslatot jutott el az országos vezetőséghez, melyben elképzeléseit a következő pontokban foglalta össze: „1. Demokratikus közigazgatás létesítése orosz főnhatóság alatt. 2. Országhatárunk megszüntetése Oroszország között [sic!]. 3. Pénzbeváltás, kulcs megállapítása a pengő, a lei és a rubel között.” (MNL OL, XIX-J-1-1. Bányai László iratai. 1/e. Javaslat). Valószínűleg ez a javaslat egyedi és széles körben nem támogatott volt.

világháború közötti időszakban a magyar revizionizmussal szemben határozták meg magukat.⁹⁸ Ennek megfelelően értelemszerű volt, hogy 1945 után is a magyar–román határkiigazítás ellen foglaltak állást, mely az 1945. november 15–18. között elfogadott marosvásárhelyi kiáltványban öltött testet. A szervezet vezetői tisztában voltak vele, hogy az erdélyi magyarság jelentős része határkiigazítást szeretne, a vásárhelyi nyilatkozat elfogadása felveti, hogy esetükben a kommunista pártfegyelem felülírta a politikai érdekeket. Ezt érzékelteti az a mód, ahogyan Méliusz József értékelt a későbbiekben a nyilatkozat elfogadását: „*Kommunisták voltunk, a pártot akartuk segíteni, Kurkót ez különösen nehéz helyzetbe hozta, nem voltak alternatívák az elképzeléseinkben, tudtuk, hogy a kommunista párt legnagyobb segítsége a romániai magyar közösség, amely az első választásokon döntően esik latba. Luka ezt a követelést képviselte, Groza a taktika kérdésében rugalmasabb pozíciót vett fel. Még Bányai is arra kényszerült az MNSZ-en belül, hogy áttételesen fogalmazzon.*”⁹⁹

Az MNSZ Központi Intézőbizottsága 1945. november 15–18. között Marosvásárhelyen ülésezett.¹⁰⁰ Katona-Szabó István visszaemlékezése szerint a kiáltványt Bányai László olvasta fel.¹⁰¹ A szöveg központi eleme a „nemzetiségi kérdés nem határkérdés” tézis. A kiáltványban az MNSZ – a teljes romániai magyarság nevében fogalmazva – hitet tett a Groza-kormány és a „demokratikus nemzeti egység” mellett, melyet interpretációjuk szerint az ODA testesített

⁹⁸ 1937. január 3-án a MADOSZ brassói ülésén felszólaló Bányai László a szervezet revízióellenességét a következőképpen indokolta meg: „*Mind a budapesti, mind a bukaresti kormány reakciós, ezért nem elfogadható, hogy ez az igazságtalanság egy másikkal helyettesítődjön. A revizionizmus nem megoldás, a megoldást nem jelentheti más, mint az erdélyi nemzetek önrendelkezési joga...*” (Idézi: Olti Ágoston: A Romániai Kommunista Párt és a romániai nemzetiségi/területi kérdés a két világháború között. *Regio*, 2007/1. 116.).

⁹⁹ Molnár Gusztáv interjúja Méliusz Józseffel. Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.

¹⁰⁰ Katona Szabó István, aki ekkor a Bolyai Egyetem diákságának képviselőjében volt az MNSZ intézőbizottsági tagja, emlékiratában részletesen beszámolt az intézőbizottsági ülés menetéről, mely szerinte az kifejezetten eseménytelen volt a kiáltvány elfogadásáig (Katona Szabó István: *Nagy remények kora*. I. Budapest, Magvető Kiadó, 1990. 283–300.).

¹⁰¹ Katona-Szabó, 1990. 287.

meg.¹⁰² „*A Romániai Magyar Népi Szövetség Központi Intézőbizottsága 1945. november 15–18. között Marosvásárhelyen tartott Intézőbizottsági ülésén hitet tesz a román népi demokráciával kötött szövetsége és a széles demokratikus alapon álló Groza-kormány iránti bizalma mellett.*”¹⁰³ A kiáltvány leginkább vitatott részében az MNSZ kiállt Románia területi integritása mellett. „*Tudatában vagyunk annak, hogy az erdélyi nemzetiségi kérdés megoldása nem határkérdés, hanem a demokrácia megerősödésének, a nemzeti jogegyenlőség tényleges megvalósításának, a határok feloldásának kérdése.* [A klasszikus lenini elvek – K.Sz.] *Nem helyeselhetünk semmiféle áttelepítést, amely anyaföldünkötl szakítana el. Nem helyeselhetünk semmiféle olyan törekvést, amely a bécsi döntéshez hasonló módszerrel, a nemzetközi reakció szolgálatában Erdélyből újra háborús tűzfészket teremtene.*”¹⁰⁴ A marosvásárhelyi kiáltvány jelentősége egyrészt nem bagatellizálható, amennyiben Gheorghe Tătărescu román külügyminiszter a párizsi békekonferencián felolvasta mint a romániai magyarság egységes akaratát. Másrészt a kiáltvány már a felolvasását követően súlyos konfliktust idézett elő előbb az Intézőbizottságon, majd a szervezetben belül is. Míg az egykori madoszisták egységesen kiálltak a kiáltvány szükségessége mellett,¹⁰⁵ addig a „társutasok” támadták annak a határkérdésre vonatkozó passzusait. A szociáldemokrata Nagy Géza¹⁰⁶ felszólalásában egyrészt kétségbe vonta az MNSZ hatáskörét egy, a teljes erdélyi magyarságot érintő kiáltvány kiadására, majd követelte a határkérdésre vonatkozó teljes passzus eltörlését.¹⁰⁷ A vásárhelyi kiáltvány körül kialakult vita eredményeként 1946. január 28-án a Nagy Géza körül szerveződő ellenzéki csoportosulás követelte az

¹⁰² „*Meg vagyunk győződve, hogy a fasiszta rablőháború folytán reánk szakadt nyomorúságból csak egy kivezető út van: a román haladó demokráciával való szoros együttműködésünk.*” Katona-Szabó, 1990. 288.

¹⁰³ Katona-Szabó, 1990., 289.

¹⁰⁴ Katona-Szabó, 1990., 287. és Balogh, 1986. 121.

¹⁰⁵ Egyedül Csógör Lajos, a Bolyai Tudományegyetem rektora javasolt némi „fogalmi tisztázást”, de a tartalommal egyetértett.

¹⁰⁶ Nagy Géza az MNSZ-en belül az oktatásügyi bizottságot vezette. 1947-ben kizárták az MNSZ-ből, majd az SZDP és az RKP kierőszakolt egyesülését követően létrejött Román Munkáspártba nem vették fel mint „jobboldali szociáldemokratát”. 1952–1954 között bírósági ítélet nélkül kényszermunkára hurcolták a Duna-csatornához.

¹⁰⁷ Katona-Szabó, 1990. 291–292.

MNSZ teljes vezetőségének lemondását.¹⁰⁸ A kiáltvány következményeként többször is előfordult, hogy az MNSZ helyi szervezetei tiltakozásként beszüntették az érdemi munkát. Nagy Mihály Zoltán a Bihar, Szatmár, Szilágy és Máramaros megyei MNSZ-szervezetekről közöl adatokat, de kitér rá, hogy 1945. december 2-án Kurkó Gyárfás, Mezei Lajos és Bányai László együttesen kellett leutazzanak Tordára, ahol a városi intézőbizottsági ülésen a vezetőség egyszerűen nem jelent meg.¹⁰⁹ A kiáltványt követően Erdély több településén MNSZ-ellenes röplapokat és verseket terjesztettek, mint például: „*Kurkó, Balogh és Bányai / magyar népnek árulói.*”¹¹⁰ A kritikus közhangulat miatt az MNSZ vezetősége hivatalos nyilatkozatot volt kénytelen kiadni, melyben cáfolta, hogy „eladta Erdélyt”.¹¹¹ Az MNSZ-ellenes közhangulat erősödése nagy mértékben szerepet játszott abban, hogy Kurkó Gyárfás és az „észak-erdélyiek” (Balogh, Csögör, Demeter) a későbbiekben vállalták a nyílt konfliktust a párt- és egyben államvezetéssel, amennyiben úgy ítélték meg, hogy az a romániai magyarság érdekeit sértő rendelkezéseket hoz. Bányai ellenben utólag is helyesnek és szükségesnek ítélte a marosvásárhelyi kiáltvány kibocsátását. Mint fogalmazott az 1946. március 18–20. között Brassóban megtartott intézőbizottsági ülésen: „*A Vásárhelyi Kiáltványt senki sem cáfolta meg. Az idők százszázalékosan igazoltak minket.*”¹¹²

Bár a párt belső ellenzékét 1946 folyamán sikerült elhallgattatni, ez év nyarán mégis jelentős változásra került sor a szervezet vezetőségében. 1946 júniusában Bányai Lászlót lemondatták az alelnöki pozícióból, és június 28-án Kacsó Sándorral

¹⁰⁸ Balogh, 1986. 130. Bővebben lásd Vincze Gábor: A Magyar Népi Szövetség válsága. In *Magyar Kisebbség* 1999. 2–3. sz., 398–431. és uő. Két háromszéki dokumentum a Magyar Népi Szövetség 1946 eleji válságáról. In ACTA (Sepsiszentgyörgy), 2001. 355–389.

¹⁰⁹ Nagy, 2012. 131.

¹¹⁰ Vincze, 1999. 265.

¹¹¹ PIL, 923. fond, Bányai László hagyaték, F.2. dosszié. Az MNSZ elnökségének nyilatkozata. A Csík megyei Siguranța is beszámolt róla, hogy Csatószezen 1945 októberében egyes helyi magyarok Czikót, Kurkót és Bányait szidalmazták, mint a romániai magyarság árulóit (SJANC, Fondul Inspectoratul de Poliție Cluj, Dos. 160/1945.).

¹¹² MNL OL, XIX-J-1-1. *Bányai László iratai.* 1/g

helyettesítették.¹¹³ Bányai félreállításához a Kurkó Gyárfással való egyre nyíltabb konfliktus vezetett, mely a kisebbségi jogok eltérő értelmezéséből alakult ki. Bányai a romániai magyarság kisebbségi jogainak biztosítását két úton képzelte el: Székelyföld számára területi autonómia megadásával,¹¹⁴ míg a szórvány számára az egyéni jogok kiterjesztését vetette fel mint célkitűzést.¹¹⁵ Kurkó Gyárfás, Demeter János és a „centrum” képviselői ezzel szemben az MNSZ önkormányzati jellegű átalakítását tartották reálisnak, melyet egy új nemzeti törvényen keresztül biztosítottak volna. Balogh Edgár szerint Kurkó egy ízben kijelentette: „*Minden magyar az MNSZ-hez tartozik. Azontúl lehet kommunista, szociáldemokrata, tartozhat bármilyen egyházhoz.*”¹¹⁶ Ez az elképzelés a teljes romániai magyarságot az MNSZ mint érdekképviselő keretén belül szervezte volna meg, az állam és társadalom centralizálására törekvő kommunista párt számára azonban értelemszerűen elfogadhatatlan volt.

A Kurkó és Bányai között kialakult konfliktus a szervezetben belül is nyíltan jelentkezett. Katona Szabó István visszaemlékezésében beszámolt egy Szabédi Lászlóval¹¹⁷ 1945 nyarán folytatott beszélgetéséről. Szabédi a Kurkó–Bányai konfliktust lényegében hatalmi harcként értékelte: „*Sokan azt hiszik, hogy Kurkó csupán báb, a Bányai kreatúrája, akit az tetszés szerint mozgat. Nagy tévedés. Bányai szeretné, hogy így legyen, de nem fog sikerülni neki. Kurkó a maga útját járja.*”¹¹⁸ Hasonlóképpen interpretálta az MNSZ két prominens személyisége közötti konfliktust Méliusz József,¹¹⁹ és a –

¹¹³ Uo., 165. o.

¹¹⁴ Lásd Fülöp – Vincze, 1998. 197–202. Ez végül 1952-ben – szovjet nyomásra – megvalósult Magyar Autonóm Tartomány néven. 1968-ban, a megyésítéskor felszámolták. A MAT történetét illetően lásd: Bottoni, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960)*. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2008.

¹¹⁵ *Világosság*, 1945. május 13.

¹¹⁶ Molnár Gusztáv interjúja Balogh Edgárral. Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.

¹¹⁷ Költő, 1947-től a Bolyai Egyetem tanára. 1959-ben öngyilkosságot követett el, az egyetem felszámolása elleni tiltakozásként.

¹¹⁸ Katona Szabó István: *A nagy remények kora*. I. kötet. Budapest, Magvető Könyvkiadó, 1990. 281.

¹¹⁹ Méliusz szerint: „*Kurkó egy biztos pont volt Bányai túlzásaival, Balogh következtetésével szemben.*” Méliusz Bányait „merev dogmatistaként”

Bányai iránti rokonszenvvel egyáltalán nem vádolható – Czikó testvérek is.¹²⁰

Bányai az 1946. június 27-i székelyudvarhelyi kongresszust követően nem csak az alelnöki pozícióját veszítette el, hanem a Közművelődés- és Propagandaügyek Bizottsága éléről is leváltották, Balogh Edgárral helyettesítve őt. „Kompenzációként” kinevezték a *Világosság* sajtóorgánum élére.¹²¹ A két kulcsfontosságú pozíció elvesztésével Bányainak nem maradt beleszólási lehetősége a szervezet országos ügyeinek intézésébe.¹²² Vele együtt háttérbe szorultak az RKP-hű irányvonal más képviselői is: Czikó Nándor és Lőrinc, Takács Lajos, Csákány Béla. A megváltozott irányvonalat jól mutatja, hogy 1946 júniusában olyan új személyek kerültek be a Központi Intézőbizottságba, mint Sass Kálmán érmihályfalvi református lelkész¹²³ vagy Antal Dániel,¹²⁴ aki elvállalta az MNSZ

jellemezte (Molnár Gusztáv interjúja Méliusz Jóseffel. Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár).

¹²⁰ Czikó Nándor szerint: „*Laci mindig oda állt, ahol a többség volt*” (Molnár Gusztáv interjúja Czikó Nándorral és Lőrincsel. Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.).

¹²¹ ANR ANIC, Fond nr. 27, Rola 375. 8. o. Jelentés az országos intézőbizottság 1946. október 22-én Kolozsvárra összehívott ülésére. A *Világosság* élén korábban egy négyes szerkesztőbizottság állt Balogh Edgár, Benedek Marcell, Kacsó Sándor és Kós Károly személyében (MNL OL, XIX-J-1-1, *Bányai László iratai* 1/g A Sajtóosztály jelentése. 1. o.). Benedek Marcell 1947-ben Magyarországra költözött, helyét Tóth Kálmán író vette át.

¹²² Az MNSZ intézőbizottsági üléseken ritkán szólal fel, és általánosságban ritkán szerepel a neve az iratokban egészen 1947 májusáig. Újbóli feltűnése a Luka László által megfogalmazott tézist az „elvtelen magyar egységről” követően került sor, mely egyben a Kurkó Gyárfás és köre elleni támadás nyitánya volt.

¹²³ Sass Kálmán a két világháború között előbb Mezőtelegden, majd Érmihályfalván volt lelkész, de 1937-ben kiutasították az országból „nacionalista izgatás” miatt. A második bécsi döntés után tért haza, 1944 őszén ő bújtatta el a szovjet partizánként Erdélybe „átdobott” Maléter Pált a magyar csendőrök elől. A magyarországi forradalmat követő romániai megtorlási hullám idején letartóztatták, majd az „érmihályfalvi csoport” elnevezésű koncepciós perben hazaárulás vádjával halálra ítélték (Maléter köszönőlevele volt a fő „bizonyíték” ellene), és 1958. december 2-án Szamosújváron kivégezték.

¹²⁴ A két világháború között az EMGE igazgatója, a második bécsi döntést követően az Erdélyi Párt színeiben behívott képviselő volt a magyar Országgyűlésben. 1944 szeptember-októberében Szamos megye alispánja lett.

gazdasági bizottságának vezetését.¹²⁵ Érdekes adalék, hogy a Központi Iroda jelentése szerint egy kolozsvári ferences szerzetes, páter Gábor Gyula is szeretett volna jelen lenni az MNSZ intézőbizottságának brassói ülésén. Ezt azonban Boros Fortunát¹²⁶ tartományi rendfőnök megtiltotta.¹²⁷ Bányai hivatalosan nem szólalt fel a szervezet népfronti kiszélesítése ellen, de egyes beszédeinek tükrében valószínű, hogy határozottan ellenezte azt.¹²⁸

Bányai László 1947 májusa előtt utoljára az MNSZ Végrehajtó Bizottságának 1946. szeptember 6-i ülésén volt jelen, de már itt sem szólalt fel.¹²⁹ Ezzel párhuzamosan szembevetendő az MNSZ hivatalos nyilatkozataiban bekövetkező radikalizálódás. Jó példa erre a VB által elfogadott s a Nemzetiségi Minisztériumnak elküldött 1946. augusztus 27-i határozat: *„A végrehajtóbizottság utasítja a bukaresti irodát, jelentse a Nemzetiségi Minisztériumnak, hogy az MNSZ nem hajlandó a régi nemzetiségi törvény alapján tárgyalni, ellene van annak, hogy a törvény végrehajtási utasításait most kidolgozzák és továbbra is követeli az új nemzetiségi törvény kihozatalát, annak a szövegnek az alapján, melyet politikailag az illetékes szervekkel az MNSZ már megtárgyalt.”*¹³⁰

¹²⁵ ANR ANIC, Fond nr. 27. Rola 375. 18–19. Proces verbal al lucrărilor plenarei CC al UPM din 18--20 martie 1946 de la Braşov [Jegyzőkönyv az MNSZ KB ülésének brassói munkálatairól 1946. Március 18--20. között]. Antal Dániel a Végrehajtóbizottságnak is tagja lett, személye némileg kirívó, ha figyelembe vesszük, hogy a VB többi tagja (Kacsó Sándort kivéve) illegalista múlttal rendelkező kommunista párttag volt (A VB tagjai: Kurkó Gyárfás, Antal Dániel, Balogh Edgár, Bányai László, Benke Pál, Czíkó Nándor, dr. Csákány Béla, dr. Demeter János, dr. Fazakas Lajos, Kacsó Sándor, Kiss Gyula, Lőrincz László, Mezei Lajos, Oláh Péter, Szepesi Sándor, dr. Takáts Lajos, Révy Ilona).

¹²⁶ 1895–1953. 1942 és 1948 között volt tartományi rendfőnök, 1951-ben letartóztatták és a Duna-csatornához hurcolták kényszermunkára. Itt halt meg 1953-ban, egyes források szerint lapáttal agyonverték.

¹²⁷ MNL OL, XIX-J-1-1, *Bányai László iratai*. 1/g, A Központi Iroda jelentése.

¹²⁸ *„A nép, a társadalom olyan, mint a mi szervezetünk. Egység kell minden egyes porcikájába, de a fekélyt ki kell operálni. Nem lehet egység a rákfennél. Nekünk is politikai harcot kell folytatnunk minden rákfene ellen [...] operálni ott kell, ahol már nincs más tennivaló”* (MNL OL, XIX-J-1-1. *Bányai László iratai*. 1/g).

¹²⁹ ANR ANIC, Fond nr. 27. Rola 376. 28. Jegyzőkönyv a Végrehajtó Bizottság 1946. szeptember 6-i üléséről.

¹³⁰ ANR ANIC, Fond nr. 27. Rola 376. 36. Jegyzőkönyv a Végrehajtó Bizottság 1946. augusztus 27-i üléséről.

A törésvonalak ellenére az MNSZ is készült az RKP oldalán az 1946. november 19-i választásokra, tömegszervezeti szerepéből kifolyólag a Demokrata Pártok Szövetsége¹³¹ elnevezésű pártszövetség keretében. Bányai László a *Világosság* főszerkesztőjeként fontos szerepet játszott a választási propaganda kifejtésében.¹³² Egy 1946. október 12-i cikkében hitet tett a Baloldali Blokkal való szövetség fontossága mellett. A Baloldali Blokk győzelmétől a nemzeti jogegyenlőség megvalósítását és a sovinizmus felszámolását várta.¹³³ Kijelentette, hogy „a reakció más népek elnyomására törve saját népét is gúzsba köti”. Végeredményben kiemelte az erdélyi magyar kisebbség bukaresti képviselőinek fontosságát is: „*Egyik sürgető feladatunk: sajátos kérdéseink ismertetése a román demokrata közvélemény előtt, sőt szakszerű ismeretünkkel befolyjni nemzetiségi ügyeink rendezésére az államgépezetbe is.*”¹³⁴ A választási szövetség ellenére azonban kiemelendő, hogy az MNSZ – az RKP részéről megnyilvánuló igény ellenére – külön listán indult. Kurkó Gyárfás 1946. március 18-án Székelyudvarhelyen elhangzott beszédében hangsúlyozta, hogy „...a Romániában élő magyar nép egyenjogúságáért folytatott küzdelmet a román demokratikus erők oldalán és segítségével kívánja folytatni. [...] Ennek érdekében úgy határozott, hogy önálló listával indul, mert ezzel biztosítja népi tömegeink egységes felvonulását a demokrácia oldalán...”¹³⁵ Az MNSZ Országos Végrehajtó-bizottsága 1946. áprilisában Kolozsváron kiáltványt intézett a romániai magyarsághoz. Ebben ugyanezt a kettősséget fogalmazta meg. Míg kihangsúlyozta, hogy a „reakció” veszélyt jelent a „demokratikus fejlődésre”, addig a kiáltvány egyáltalán nem említette a Román Kommunista Párt szerepét a reakció elleni harcban, ellenben hangsúlyozta, hogy

¹³¹ Blocul Partidelor Democratice. A szövetség tagjai voltak az RKP, az RSZDP, az Ekésfront, a Nemzeti Liberális Párt Gheorghe Tătărescu vezette frakciója, a Nemzeti Parasztpárt Anton Alexandrescu vezette frakciója (számlámtaktika), a Demokratikus Zsidó Népközösség és az MNSZ.

¹³² Az MNL OL-ban őrzött iratok tanúsága szerint részt vett a választási kampányplakátok és szórólapok átjavításában is (MNL OL, XIX-J-1-1. *Bányai László iratai*. 1/k. „Jusson eszedbe!” – Bányai javításával és „Magyarok!”).

¹³³ Bányai László: A tények világánál. *Világosság*, 1946. október 12.

¹³⁴ Uo.

¹³⁵ ANR ANIC, Fond nr. 27, Rola 375. 9–10. A székelyudvarhelyi intézőbizottsági ülés 1946. március 18–20. között.

„Magyar Testvérek! Saját erőinkre vagyunk utalva. Jövőnk attól függ, hogy mekkora elszántsággal és áldozatkészséggel és milyen egységben sorakozunk fel a közös feladatok megoldására. Aki felelősséget érez a népéért, nem zárkozhatik el!”¹³⁶ Bányai 1946 márciusában – még MNSZ alelnökként tartott – brassói felszólalásában elviekben támogatta az önálló listán indulást, de úgy vélte, hogy ennek egy „demokratikus magyar listának” kell lennie.¹³⁷ Kiemelte, hogy az MNSZ, bár független szervezet, de egyben az ODA tagja is, ezt a kettősséget pedig össze kell hangolni.¹³⁸ Végül nyomatékosította: kiemelten fontos, hogy az MNSZ keretében oldódjon meg teljességgel a magyar egység. Itt főként a Szociáldemokrata Párt magyar tagozataival való együttműködés feltételeinek megteremtését tartotta fontosnak, szerinte kívánatos lenne, hogy az SZDP képviselői is az MNSZ listáján induljanak.¹³⁹

Itt érdemes röviden kitérni a Szociáldemokrata Párt és az MNSZ viszonyára, mely korántsem volt felhőtlen. Lakatos István kolozsvári tagozati vezető visszaemlékezéseiben konkrétan bevallotta, hogy személy szerint sem bízott az MNSZ vezetőségében, már csak azok kommunista párttagságából kifolyólag sem. Ennek a véleményének időnként a szociáldemokrata *Erdély* hetilap hasábjain is hangot adott. Elsőként a 1945. november 28-án, egy vezércikkben reagált Balogh Edgárnak a *Világosságban* megjelent cikkére. Balogh ebben a magyar

¹³⁶ ANR ANIC, fond nr. 27, Rola 375. 11–12. Az MNSZ VB kolozsvári kiáltványa 1946 áprilisában.

¹³⁷ „Ténylegesen olyan demokraták legyenek a listán, akik megfelelően képviselik a magyar nép érdekeit a parlamentben. A parlamenten keresztül a magyarságnak sokkal több sérelme fog megoldódni, mint kérvényezéssel!” (MNL OL, XIX-J-1-1. Bányai László iratai. 1/g).

¹³⁸ „A demokrata arcvonal tiszteli függetlenségünket, mert tudja, hogy van bennünk annyi demokratikus [olvashatatlan], amely olyan határozatot fog hozni, amely helyes. Össze kell mindig hangolnunk az elvi hajlékonyságot a politikai hajlékonysággal.” (Uo.)

¹³⁹ Uo. Lakatos István kolozsvári szociáldemokrata tagozati vezető emlékirataiból tudjuk, hogy ez nem valósult meg. Lakatos egyébként személy szerint sem bízott Bányaiában, mert az ő fogalom használatával élve (mielőtt az öreg megrugódna, hogy csirkefogózom a bálványát) „sötét csirkefogó” volt. (Molnár Gusztáv interjúja Lakatos Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet Archívuma, Kolozsvár.). A vitáról bővebben lásd Vincze Gábor: Az MNSz és az RSzDP Országos Magyar Bizottsága vitája magyar választási koalíció létrehozásáról. In *Múltunk* 1997. 4. sz., 103–119.

szociáldemokraták hibájaként róttá fel, hogy nem csatlakoztak az MNSZ-hez, és nem vettek részt annak munkájában. Lakatos cikkében kihangsúlyozta, hogy a Szociáldemokrata Párt nagymúltú szervezet, mely már a két világháború között is részt vett a kisebbségi jogokért folytatott harcban. Emellett kiemelte, hogy „vannak még magyarok, akik nem hajlandók a Bányai László, Balogh Edgár, vagy Cziko Nándor által prédikált utat követni. És ezek sokan vannak, rendkívül sokan, és ezeknek nevében mégis csak nem beszélhet a Magyar Népi Szövetség.”¹⁴⁰ Emellett barátilag felvetette az MNSZ vezetősége számára: „Mi nem veszünk akarunk, csak figyelmeztetjük barátságosan, elvtársakhoz méltóan a Magyar Népi Szövetség vezetőségét, hagyjon fel ezzel a mókával, ne nagyképiuskodjon és ne beszéljen azoknak a nevében, akik erre megbízást nekik nem adtak. Minket nem lehet zugó, harsogó frázisokkal elszedíteni. Magyar egység, közös sors, elszigetelődés? Antal Istvántól Imrédyig mindenki ezt hajtogatta, de mi akkor sem hatódtunk meg, mert mint marxisták, tudjuk azt, hogy nemcsak az angol, a német vagy a román, hanem a magyar nép is osztályokból áll. Tehát a népi egység fából vaskarika.”¹⁴¹

A választási csalások eredményeként a Demokrata Pártok Blokkja (Blocul Partidelor Democrate) az összes leadott szavazat 84 százalékát szerezte meg. Az MNSZ 8,2 százalékot kapott, ezzel összesen 29 képviselőt juttathatott be a bukaresti parlamentbe.¹⁴² Az 1946-os választás már hivatalosan is biztosította a stabil többséget az RKP és szövetségesei számára. 1947-től kezdetét vehette a román belpolitikai élet „uniformizálása”: egyrészt a politikai ellenfelek (Nemzeti Parasztpárt, Nemzeti Liberális Párt és az RSZDP „jobbszárnya”) nyílt felszámolása,¹⁴³ másrészt a politikai

¹⁴⁰ Lakatos István: Legyünk őszinték egymáshoz! *Erdély*, 1945. november 28. 1.

¹⁴¹ Uo.

¹⁴² Țărău, Virgiliu: *Alegeri fărã opțiune. Primele scrutinuri parlamentare din Centrul și Estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial* [Választások lehetőség nélkül. Az első parlamenti választások Közép- és Kelet-Európában a második világháború után]. București, Editura Universitat, 2006. 31–35.

¹⁴³ A Nemzeti Liberális Párt az 1947-es év folyamán gyakorlatilag önmagát számolta fel, a Parasztpárt vezetőit 1947. október 29.–november 11. között egy koncepció perben sokévnnyi börtönbüntetésre ítélték. Az RSZDP-t 1948-ban egyesítették az RKP-val, még ugyanabban az évben megkezdték az ez ellen tiltakozó szociáldemokraták (Ion Flueraș, Constantin Titel-Petrescu az országos vezetésben vagy akár Lakatos István erdélyi tagozati vezető) elleni pereket.

szövetségesek önállóságának teljes megtörése, mely hosszabb távon ezen szervezetek felszámolását okozta.¹⁴⁴ Ez a folyamat 1947-től az MNSZ-t is elérte.

Összegzés

A Romániai Magyar Népi Szövetség története a romániai magyarság második világháború utáni történetének meghatározó fejezete. Ennek a szervezetnek a tevékenységében Bányai László is fontos szerepet játszott. Kétszer töltötte be az MNSZ alelnöki tisztségét, emellett különböző bizottságokban vállalt munkát. Ezek közül a Sajtó- és Közművelődési Bizottság élén betöltött szerepe emelhető ki.

Bányai szerepvállalását meglátásom szerint a mindenkori pártvonalnak való megfelelés igénye motiválta. Erre utalhat, hogy a kezdeti időszakban, 1945–1946 között ő maga is részt vett a romániai magyarság sérelmeinek tematizálásában, mert ez ekkor – az átmeneti időszakban – még nem ütközött az RKP hivatalos politikájával. 1946 folyamán azonban az MNSZ felsőbb vezetése egyre nyíltabb konfliktusba került a kommunista pártvezetéssel. Véleményem szerint ez azonban Bányai számára nem okozott komoly dilemmát. Az 1944-es frakcióharcokat átélve tisztában volt a pártvonaltól való elhajlás esetleges következményeivel, de korábbi utasításokat ismeretében is kijelenthető, hogy a felülről érkező utasításokat mindenkor kritikátlanul betartotta. 1946 júniusától fokozatosan háttérbe szorult, majd csak Luka cikkét és az „irányváltást” követően tért vissza a szervezet országos vezetésébe. Képzett pártkatonaként ő volt az egyik irányítója az önálló magyar érdekképviselő felszámolásának.

Az MNSZ vezetőségi tagjaként tartott hivatalos felszólalásait illetően is megállapítható, hogy mondanóját a mindenkori pártvonalhoz igazította, mely valószínűleg megegyezett saját véleményével is. Nézeteinek fejlődése szempontjából kiemelendő a római-katolikus egyházzal szemben meghatározott álláspontja. Az 1920-as években még püspöki ösztöndíjjal tanuló Bányai László 1946 utáni felszólalásaiban kiemelt szerepet töltött be a „katolikus reakció”

¹⁴⁴ Valószínűleg nem véletlen egybeesés, hogy az MNSZ mellett 1953-ban „számolta fel magát” a másik társutas szervezet, az Ekésfront (Frontul Plugariilor) is.

elleni harc szükségessége. Míg kezdetben kihangsúlyozza, hogy „nem folytatunk egyházellenes propagandát, de azt akarjuk, hogy az egyház a nép legyen,” addig a konkordátum 1949-es felrúgását követően a Vatikánt már az „amerikai imperializmus” ügynökeként bélyegzi meg, Márton Áron püspököt pedig „szubverzív tevékenységet” folytató ellenségnek nevezte.

Felhasznált szakirodalom

Levéltári források

Arhivele Naționale a României – Arhivele Naționale Istorice Centrale:

fond nr. 27. Uniunea Populară Maghiară (M.A.D.O.SZ.) Rola 375.

A Romániai Magyar Népi Szövetség szervezeti szabályzata, 1945.

A kolozsvári kongresszus határozata 1945. május 13.

Az MNSZ Százas Intézőbizottságának ülése 1946. március 18–20. között Székelyudvarhelyen.

Jelentés az országos intézőbizottság 1946. október 22-én Kolozsvárra összehívott ülésére.

Proces verbal al lucrărilor plenarei CC al UPM din 18--20 martie 1946 de la Brașov [Jegyzőkönyv az MNSZ KB ülésének brassói munkálatairól 1946. Március 18–20. között].

A székelyudvarhelyi intézőbizottsági ülés 1946. március 18–20. között.

Az MNSZ VB kolozsvári kiáltványa 1946 áprilisában.

Rola 376: Jegyzőkönyv a Végrehajtó Bizottság 1946. augusztus 27-i üléséről.

Jegyzőkönyv a Végrehajtó Bizottság 1946. szeptember 6-i üléséről.

Fond nr. 96, Vol. IV. Ítélet Baumgarten László ügyében, 1933.

Csiki Székely Múzeum Bányai László hagyaték:

G. Tudománypolitikai működése. 2/u. Bányai László kérelme az Akadémia Történeti Intézetében betöltött aligazgatói tisztségéből való felmentésével, valamint nyugdíjazásával kapcsolatban.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, XIX-J-1-1. *Bányai László iratai.*

1/b A Romániai Magyar Népi Szövetség 1/1944. sz. körlevele. Brassó, 1944. november 3.

1/g A Sajtóosztály jelentése. 1945.

1/g A Romániai Magyar Népi Szövetség Százas Intézőbizottságának 1946. március 18–20-án Brassóban megtartott értekezlete.

1/g A Központi Iroda jelentése, 1946.

1/e Javaslat. 1945. július 25.

1/k „Magyarok” és „Jusson eszedbe”. (Választási brosrák, 1946.)

Politikátörténeti Intézet Levéltára: 923. fond, Bányai László hagyaték.
F.2. Jelentés a MADOSZ temesvári működéséről 1944. augusztus 23-tól október 1-ig.

F.2. A temesvári MADOSZ házavató ünnepsége október 1-jén.

F.2. Az MNSZ elnökségének nyilatkozata.

F.5. Nicolae Popescu-Doreanu miniszter rendelete, 1951. július 25.

Ráday Levéltár, C/188. Bányai László hagyaték:

II. Bányai László az illegalitás éveiben. 1. Cím nélküli irat, a továbbiakban Válasz Kazinczy János önkritikájára

IV. Bányai László levelezése: Papp János levele Majláth Gusztáv Károly püspökhöz a letartóztatott Bányai László ügyében. Csíkszereda, 1933. október 6. és A Bányai felfüggesztését elrendelő gyulefnehárvári római-katolikus igazgatótanács táviratának szövege (d.n.).

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Cluj [Román Állami Levéltár Kolozs megyei Hivatala]: Fondul Tribunalul Poporului [Népbíróság fond], Dos. 16/1946., Dos. 22/1946.

Fondul Inspectoratul de Poliție Cluj, Dos. 160/1945.

Forráskiadványok

Fülöp Mihály – Vincze Gábor (szerk.): *Vasfüggöny Keleten. Iratok a magyar–román kapcsolatokról (1948–1955)*. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007.

Mit mondott Luka László, Groza Péter, Kurkó Gyárfás a Romániai Magyar Népi Szövetség első kongresszusán? MNSZ, Kolozsvár, 1945

Mocanu, Radu-Marin (szerk.): *Vremuri satanice* [Sátáni idők]. Editura Ideea Europeană, Bukarest, 2005.

Novák Csaba Zoltán: *Aranykorszak? A Ceaușescu-rendszer magyarságpolitikája, 1965–1974*. I. Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó.

Țărău, Virgiliu: *Alegeri fără opțiune. Primele scrutinuri parlamentare din Centrul și Estul Europei după cel de-al Doilea Război Mondial* [Választások lehetőség nélkül. Az első parlamenti választások Közép- és Kelet-Európában a második világháború után]. București, Editura Universitas, 2006.

Memoárok

Bányai László: *Válaszúton*. Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1980.

Balogh Edgár: *Férfimunka*. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1986.

Katona Szabó István: *A nagy remények kora*. I–II. Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1990.

Tanulmányok

- L. Balogh Béni: Dél-Erdély, Észak-Erdély. Különbségek, párhuzamok. *Limes*. 2011/2. 1–5.
- Olti Ágoston: A Romániai Kommunista Párt és a romániai nemzetiségi/területi kérdés a két világháború között. *Regio*, 18. évf. 2007.
- Vincze Gábor: Az MNSz és az RSzDP Országos Magyar Bizottsága vitája magyar választási koalíció létrehozásáról. In *Múltunk* 1997. 4. sz., 103–119.
- Vincze Gábor: A Magyar Népi Szövetség válsága. In *Magyar Kisebbség* 1999. 2–3. sz., 398–431.

Szakkönyvek

- Bányai László: *A magyarság a Dunavölgyében. Ezer év tanúsága.* Kolozsvár, 1938.
- Bányai Péter: *Az eredeti demokráciától a maffia-állam felé?* Kolozsvár: Koinónia Kiadó, 2005.
- Bottoni, Stefano: *Sztálin a székelyeknél. A Magyar Autonóm Tartomány története (1952–1960).* Csíkszereda, Pro-Print Könyvkiadó, 2008.
- Diac, Cristina: *Zorii comunismului în România. Ștefan Foriș, un destin neterminat* [A kommunizmus hajnala Romániában. Fóris István, egy befejezetlen végzet]. Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2014.
- Hódos György: *Tettesek és áldozatok. Konceptációs perek Kelet-Közép-Európában.* Noran Kiadó, Budapest, 2005.
- Lönhárt Tamás: *Uniunea Populară Maghiară în perioada instaurării regimului comunist* [A Magyar Népi Szövetség a kommunista rendszer kiépítésének időszakában]. Kolozsvár, Editura Argonaut, 2008.

Nagy Mihály Zoltán: *Kisebbségi érdekképviselet vagy pártpolitika? A Romániai Magyar Népi Szövetség története, 1944–1953*. Pécs, 2012. (doktori disszertáció).

Tismăneanu, Vladimir: *Stalinism pentru eternitate* [Sztálinizmus örökké]. Bukarest, Humanitas, 2003.

Tötössy Magdolna: *A Magyar Népi Szövetség története*. Csíkszereda, Pallas Akadémia, 2005.

Nagy Mihály Zoltán – Vincze Gábor: *Autonómisták és centralisták. Észak-Erdély a két román bevonulás között (1944. szeptember – 1945. március)*. EME – Pro-Print, Kolozsvár–Csíkszereda, 2003.

Sălăgean, Marcela: *Administrația sovietică în Nordul Transilvaniei (noiembrie 1944 – martie 1945)* [Szovjet közigazgatás Észak-Erdélyben (1944. november–1945. március) című munkájában (Kolozsvár, Fundația Culturală Română, 2002).

Vincze Gábor: *Magyar vagyon román kézen*. Csíkszereda, Pro-Print, 2000.

Interjúk

Molnár Gusztáv interjúja Balogh Edgárral, Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.

Molnár Gusztáv interjúja Bányai Lászlóval, Jakabffy Elemér Alapítvány, Kolozsvár.

Molnár Gusztáv interjúja Czikó Nándorral és Lőrincsel, Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.

Molnár Gusztáv interjúja Lakatos Istvánnal. Kisebbségkutató Intézet Archívuma, Kolozsvár.

Molnár Gusztáv interjúja Méliusz Józseffel. Jakabffy Elemér Alapítvány Gyűjteménye, Kolozsvár.

Sajtó

Lakatos István: Legyünk őszinték egymáshoz! *Erdély*, 1945. november 28. 1.

Népi Egység, 1944. október 22, 1945. március 31.

Világosság, 1944. október 7, október 23, november 28. 1945. május 13, július 16, július 22, augusztus 13, szeptember 9, október 12.